

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 2023 р.

_____ Павлик О.А.

(підпис) (прізвище, ініціали)

« ____ » _____ 2023 р.

ТВОРЧІ ПРОЄКТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗПОМ-22
ступеня вищої освіти магістр
спеціальності 013 Початкова освіта
Ковальнової Наталії Анатоліївни

Керівник

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри початкової освіти
Павлик Олена Анатоліївна

Оцінка:

Національна шкала

Шкала ECTS ____ Кількість балів

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

Кривий Ріг – 2023

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Ковальова Наталія Анатоліївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ.....	10
1.1. Проблема розвитку зв'язного мовлення у сучасній психолого- педагогічній літературі.....	10
1.2. Особливості розвитку зв'язного мовлення учнів молодшого шкільного віку.....	14
1.3. Творчі проекти як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.....	20
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 3 КЛАСУ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ.....	40
2.1. Вивчення рівня сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку.....	41
2.2. Обґрунтування змісту та методики експериментальної роботи з учнями молодших класів з проблеми дослідження.....	54
2.3. Результати експериментального дослідження.....	64
Висновки до розділу 2.....	72
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

У ході магістерського дослідження було вжито такі скорочення, символи та позначення:

Абс.	– абсолютне число (кількість респондентів)
ДЗ	– діагностичні засоби
ЕГ	– експериментальна група
ЗЗСО	– заклад загальної середньої освіти
ЗВО	– заклад вищої освіти
КГ	– контрольна група
МЕ	– методика експерименту
МОН	– Міністерство освіти і науки України
НУШ	– Нова українська школа
НУШ-1	– Типова освітня програма початкової школи, розроблена під керівництвом О. Савченко
НУШ-2	– Типова освітня програма початкової школи, розроблена під керівництвом Р. Шиян
ПО	– початкова освіта

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні в умовах реформування вітчизняної сфери освіти на перший план виступає проблема необхідності розвитку мовлення та вивчення української мови молодшими поколіннями як показника їх національно-культурної ідентичності. У цьому контексті актуалізується питання специфіки розвитку зв'язного мовлення у сучасному психолого-педагогічному дискурсі.

Мовлення людини – це поняття, в яке вкладається велика суть та значення, адже з'явившись у ранньому віці, воно супроводжує людину протягом усього її життя. Виступаючи ключовою формою спілкування в суспільстві, зв'язне мовлення сприяє розвитку комунікативних умінь та навичок, які, своєю чергою, забезпечують людині можливість здійснення будь-якої взаємодії з оточенням, пізнання світу та супроводжують її в усіх видах діяльності (навчальній, творчій, професійній та ін.).

Молодший шкільний вік є важливим період у всебічному розвитку особистості дитини, який закладає «фундамент» основних життєвих компетентностей, серед яких комунікативна компетентність посідає особливе місце.

Так, у контексті модернізації змісту і методів початкової освіти все більшої актуальності набуває ідея розвитку компетентних мовців. Саме на це спрямована Концепція Нової української школи (2016 р.) [79] та положення Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) [77], де одним із пріоритетних напрямків освіти є розвиток соціально активної, компетентної та духовно багатой особистості, що є неможливим без опанування молодшими школярами зв'язним мовленням. Тому сьогодні надзвичайно важливу роль відіграє знання сучасними вчителями початкової ланки ефективних методик та засобів формування та розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів через їх активне залучення до мовленнєвої діяльності під час освітнього процесу.

Важливою частиною процесу навчання молодших школярів є вдосконалення їхніх комунікативних та мовленнєвих навичок, які вперше були сформовані в сім'ї та закладі дошкільної освіти. Зрештою, діти розвивають уміння правильно говорити, втрачають страх перед розмовою і поступово набувають здатності давати елементарні пояснення. Вчителі часто використовують традиційні методи для вдосконалення мовленнєвих навичок, але з розвитком освіти в нових українських школах з'явилися інноваційні педагогічні технології, які є цікавішими та доступними для сучасних учнів. Зокрема, одним з ефективних засобів розвитку зв'язного мовлення та пізнавального інтересу молодших школярів є залучення дітей до проєктної діяльності, де учні мають змогу розкрити свій творчий потенціал, підвищити пізнавальну активність, приміряти на себе роль дослідників.

Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури свідчить про те, що вивченню питання розвитку зв'язного мовлення присвятили свої наукові розробки такі дослідники, як В. Андрієвська [6], В. Бадер [13], В. Баранова [14], Т. Білявська [19], М. Варварук, [31], О. Вашуленко [33], Л. Галаєвська [42], О. Петрик [71], О. Савченко [83], С. Цибульська [92] та ін.

Різні аспекти формування комунікативної компетентності у молодших школярів розглядалися у наукових працях О. Вашуленко [33], Т. Гавінської [40], Н. Дзямучич та Н. Дмитренко [45], І. Карпюк [52], Н. Максименко [59], О. Мартіної [65], М. Menzer [101] та інших дослідників.

В умовах реалізації Концепції Нової української школи (2016 р.) [79] та Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) [77] було встановлено, що одним із найбільш ефективних засобів формування та розвитку комунікативної компетентності молодших школярів, що можуть використовуватися сучасними педагогами в освітньому процесі, є проєктні технології навчання (В. Алексеєв [3], В. Андрієвська [6], С. Бурлака [27], Н. Дегтярьова [43], Т. Дрожжина [47], Ю. Колеснік [53], Т. Кутурженко [56], Л. Максимчук [60], S. Bell [98] та ін.) в межах яких учні мають змогу проявити себе та свої творчі й інтелектуальні

здібності, розкрити свій внутрішній потенціал, а також мати змогу активно взаємодіяти з однокласниками та педагогом на засадах партнерства.

Затвердження нової редакції Державного стандарту початкової освіти 2018 р. регламентує обов'язкові вимоги щодо формування творчої особистості молодшого школяра різними інноваційними засобами педагогіки початкової школи [77]. У цьому контексті актуалізується проблема розвитку зв'язного мовлення молодших школярів завдяки інноваційному методу проєктів. Проте на сьогодні, на жаль, у сучасному педагогічному дискурсі спостерігається недостатня кількість ґрунтовних наукових досліджень українських науковців з питання особливостей розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у процесі проєктної діяльності. З огляду на це було обрано тему магістерського дослідження: **«Творчі проєкти як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та перевірити ефективність системи роботи з розвитку зв'язного мовлення засобом творчих проєктів.

Тема наукового пошуку зумовила необхідність вирішення таких **завдань дослідження**:

1. Дослідити проблему розвитку зв'язного мовлення у сучасній психолого-педагогічній літературі.
2. Виявити особливості розвитку зв'язного мовлення учнів молодшого шкільного віку.
3. Визначити роль творчих проєктів як засобу розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.
4. Виявити рівень сформованості зв'язного мовлення в учнів 3 класу.
5. Розробити та експериментально перевірити ефективність системи роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів 3 класу засобом творчих проєктів на уроках літературного читання.
6. Проаналізувати отримані результати дослідно-експериментальної роботи.

Об'єкт дослідження – розвиток зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – творчі проекти як засіб розвитку зв'язного мовлення учнів 3 класу (на прикладі уроків літературного читання).

Гіпотеза дослідження: ми припускаємо, що розвиток зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку засобами творчих проектів буде більш ефективним за таких умов:

- 1) систематичного впровадження творчих проектів на уроках літературного читання;
- 2) створення відповідного освітнього середовища для самостійної творчої діяльності дитини;
- 3) забезпечення співпраці та співтворчості усіх учасників освітнього процесу;
- 4) використання проблемних запитань, які змушують дитину шукати відповіді, розв'язувати задачі й загадки, відповідні життєвому досвіду та рівню розвитку мовлення дитини.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використовувалися такі методи дослідження та обробки інформації:

1) *теоретичні:* аналіз, синтез, індукція та дедукція (в процесі вивчення сучасної психолого-педагогічної та методичної літератури з теми дослідження); системний метод (під час вивчення особливостей побудови та формування творчих проектів у початковій школі);

2) *емпіричні:* бесіди; анкетування; спостереження; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); метод кількісної та якісної обробки й інтерпретації отриманих даних.

Експериментальна база дослідження: гімназія №2 м. Новомосковська Дніпропетровської області.

В експериментальному дослідженні брали участь учні 3-А та 3-Б класів.

Період проведення дослідження: 2022-2023 рр.

Апробація результатів дослідження представлена:

1) участю у II Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Освіта XXI століття: аксіологічний вимір» (м. Нікополь, 19 травня 2023 р.);

2) публікацією статті у збірнику матеріалів її всеукраїнської студентської науково-практичної конференції:

Ковальова Н.А. Творчі проекти як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Освіта XXI століття: аксіологічний вимір: збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Нікополь, 19 травня 2023 року). Нікополь : Навчально-методичний кабінет, 2023. С.124-129.

3) участю у IV Всеукраїнській студентській науковій конференції «Експериментальні та теоретичні дослідження в контексті сучасної науки» (29 вересня 2023 р., м. Чернігів, Україна)

4) публікацією статті у збірнику студентських наукових робіт:

Ковальова Н.А. Творчий проект як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів: психолого-педагогічний аспект. IV Всеукраїнська студентська наукова конференція «Експериментальні та теоретичні дослідження в контексті сучасної науки» (29 вересня 2023 р., м. Чернігів, Україна). Вінниця: ГО «Молодіжна наукова ліга», 2023. С. 156-157.

5) публікацією статті у збірнику студентських наукових робіт:

Ковальова Н.А., Павлик О.А. Творчі проекти як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Актуальні питання теорії і практики початкового навчання*: збірник наукових праць. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет. 2023. Випуск 16. С. 60-64.

Практичне значення дослідження полягає у розробці системи творчих проектів, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання. Результати кваліфікаційного дослідження можуть бути використані у практичній роботі вчителів початкових класів; студентами у проведенні уроків із розвитку зв'язного мовлення під час проходження виробничої практики у закладах загальної середньої освіти (початкова ланка); а

також викладачами закладів вищої освіти (ЗВО) під час викладання студентам навчальних курсів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, що нараховує 103 найменувань. Робота містить 34 рисунки, 7 таблиць, 6 додатків. Загальний обсяг роботи – 98 сторінок, з яких 75 – основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

1.1. Проблема розвитку зв'язного мовлення у сучасній психолого-педагогічній літературі

Мова є найважливішою психічною функцією людини. Оволодіваючи мовленням, дитина набуває здатності до понятійного мислення, до узагальненого відображення навколишньої дійсності, до усвідомлення, планування та регулювання своїх намірів та дій.

Сьогодні в умовах реалізації Концепції Нової української школи головним вектором розвитку освіти є забезпечення всебічного розвитку дитини. Так, сучасні педагоги повинні навчити дітей висловлювати свої думки чистою літературною мовою, вільно користуватися розмовним (діалогічним) та монологічним мовленням. Саме тому зв'язне мовлення відіграє важливу роль у формуванні психічних функцій дитини, її особистості та подальшої успішної соціалізації. Повноцінне зв'язне мовлення – це необхідна умова успішного навчання у школі кожного школяра.

З огляду на це розглянемо сутність поняття «зв'язне мовлення».

Опис зв'язного мовлення та його особливостей міститься у низці робіт сучасної лінгвістичної, психолінгвістичної, педагогічної та спеціальної методичної літератури. Серед різних видів розгорнутих висловлювань зв'язне мовлення визначають як комплекс тематично об'єднаних фрагментів мовлення, що перебувають у тісному взаємозв'язку і являють собою єдине смислове і структурне ціле [23, с. 42-43]. У широкому розумінні під «зв'язним мовленням» слід розуміти будь-яку одиницю мови, складові компоненти мови якої є організованими за законами логіки і граматичного ладу цієї мови як єдине ціле. Відповідно до цього, як зазначає В. Бадер: «кожне самостійне речення можна розглядати як один з різновидів зв'язного мовлення» [13, с. 14].

Відповідно до словникових джерел поняття «зв'язне мовлення» тлумачиться як «висловлювання та його логічний виклад, якому властиві протяжність і розчленованість на окремі самостійні й завершені відрізки» [1; 22, с.132].

Зв'язне мовлення сприймається як смислове розгорнуте висловлювання, що забезпечує спілкування та взаєморозуміння. Українська дослідниця Н. Волкова вважає, що «зв'язність – це адекватність мовного оформлення думки мовця або письменника з позиції її зрозумілості для слухача або читача» [38, с. 129]. Виходячи з цього визначення, можна зробити висновок, що основним параметром зв'язного мовлення є його ясність для співрозмовника.

Зв'язне мовлення – це найвища форма розумової діяльності. Вона відбиває всі значні сторони свого предметного змісту. Мовлення може бути незв'язним з двох причин: по-перше, тому, що ці зв'язки не усвідомлені і не передані у висловлювану думку; по-друге, ці зв'язки не виявлені відповідним чином у його мовленні [71, с. 29].

У методичній літературі термін «зв'язне мовлення» застосовується у різних значеннях:

- як процес, діяльність мовця;
- як продукт, результат мовленнєвої діяльності, текст, висловлювання;
- як назва розділу методики навчання української мови [71, с. 18].

Зв'язне мовлення – це єдине смислове та структурне ціле, що містить сукупність взаємопов'язаних та тематично об'єднаних, закінчених відрізків [77, с. 11].

Психологічна природа зв'язного мовлення, його механізм становлення, досліджувались такими вченими, як А. Богуш, Т. Дуткевич. О. Трифонова та інші науковці досліджували процес породження мовлення, його зв'язність (розмовне, діалогічне, монологічне мовлення), структурні елементи та етапи (мотивація, орієнтування, планування, мовленнєва реалізація, оцінювання і контроль) [18; 20; 23; 92].

Найбільш повну психологічну характеристику зв'язного мовлення позиціоновано в дослідженнях А. Богуш, яка зазначає, що будь-яке мовлення, за допомогою якого передається думка, бажання мовця, є зв'язним мовленням [23, с. 49-50]. На думку М. Варварук, зв'язне мовлення – це таке мовлення, під час якого у мовленнєвому плані відображаються всі істотні зв'язки його предметного змісту. За її словами, причинами незв'язності мовлення можуть бути або те, що ці зв'язки не є усвідомленими й спостерігається їх відсутність у думці мовця, або те, що ці зв'язки не виявляються належним чином у його мовленні, хоча є в його думках [30, с. 72].

Під зв'язністю українська педагогиня А. Богуш розуміє адекватність мовленнєвого оформлення думки того, хто говорить або пише, щодо її зрозумілості для слухача або читача. Для того, щоб його зрозуміти, непотрібно враховувати ту специфічну ситуацію, в якій це мовлення промовляється, все в ньому є зрозумілим для слухача із самого контексту мовлення; тобто зв'язне мовлення є контекстним [23, с. 44].

Отже, з психолого-педагогічного погляду зв'язне мовлення – це контекстне мовлення, під час якого у мовленнєвому плані відображаються усі істотні зв'язки його предметного змісту [33]; це адекватне оформлення думки мовця щодо її зрозумілості для слухачів; це логічне, послідовне мовлення на рівні речень, тексту, дискурсу [27, с. 78].

У лінгводидактичних термінологічних джерелах «зв'язне мовлення» розглядається як мовленнєва діяльність мовця, яка є самостійною, розгорнутою, з логічним викладом думки [29]; єдине смислове, структурне ціле, яке складається з пов'язаних між собою відрізків мовлення, які й передають його зміст; тобто мовлення тут розглядається як процес, а результатом мовлення є його продукт – текст [92].

У лінгвістиці та лінгводидактиці зв'язне мовлення розглядається у таких напрямках: процес утворення зв'язного висловлювання та продукт мовлення: (текст, дискурс) [29]. При цьому вченими В. Бадер, В. Барановою, І. Бехом, Н. Дзямучич та іншими підкреслюється єдність і взаємозв'язок змісту і форми

мовлення. У змісті зв'язного мовлення науковцями виокремлюються діяльнісний та особистісний компоненти. Складниками діяльнісного компонента є процеси утворення і сприймання повідомлення, контролю власної мовленнєвої діяльності. Особистісний компонент полягає в тому, що мовець виявляє свою індивідуальність – темперамент, характер, рівень загальної культури [13, с. 26; 14; 19; 20; 47].

Лінгвістами (В. Баркасі, С. Каленюк, О. Коваленко та ін.) визначаються такі якості зв'язного мовлення, як:

- 1) точність (мовець знає предмет мовлення, постійно контролює відповідність слів предметам і явищам дійсності);
- 2) логічність (семантичні зв'язки між елементами мовлення не суперечать законам логіки);
- 3) доречність (відповідає меті та умовам мовленнєвої комунікації);
- 4) стислість;
- 5) чистота;
- 6) багатство [55].

Узагальнюючи різні підходи до визначення сутності поняття «зв'язне мовлення», можна дійти висновку про те, що це: 1) процес виразного та послідовного висловлення людиною своїх думок, ідей, інформації, а також взаємодії з іншими людьми за допомогою мови; 2) це навичка конструктивного та зрозумілого спілкування, яка містить в собі формулювання розповідей, роз'яснень, відповідей на запитання та інші форми висловлювань.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури (О. Голюк, О. Мартіна, Г. Підлужна, К. Пономарьова, Н. Самойленко та ін.) дає змогу виокремити низку ключових аспектів у розвитку зв'язного мовлення людини, які представлені на рис. 1.1 [65; 72; 74; 80; 84].

Основою успішної комунікації науковці та педагоги вважають висловлювання, які демонструють володіння культурою мовлення та нормами української мови. У сучасній лінгводидактиці заведено виокремлювати два види мовленнєвої діяльності – діалогічне та монологічне.

Рис. 1.1. Головні аспекти розвитку зв'язного мовлення людини [74, с. 56]

Монологічне мовлення – зв'язний, послідовний, тривалий, виклад системи думок, знань однією особою. Як і діалогічне, монологічне мовлення розвивається у процесі спілкування, але відрізняється характером спілкування: монолог не переривається, тому людина, яка виступає, надає експресивно-мімічну, жестову та активну дію [87, с. 9-10]. У монологічному мовленні смислова сторона змінюється істотно, проти діалогічного мовлення. При цьому монолог має зв'язковий, контекстний характер. Важливим для цього різновиду мовлення є: 1) зміст мовлення має вимоги послідовності та доказовості у викладі; 2) граматично правильна побудова речень [87, с. 10].

Зазначимо, що особливістю мовленнєвого висловлювання є те, що воно, з одного боку, є процесом живого спілкування і передання інформації від мовця до слухача, а з іншого – його складниками є не одне речення, а послідовність кількох взаємно пов'язаних речень. Монологічне висловлювання є цілісною єдиною завершеною структурою.

За А. Богуш, «монологічне мовлення – це смислове, розгорнуте висловлювання, що забезпечує спілкування та взаєморозуміння людей. Монолог

– це мовлення однієї людини, повідомлення про якісь факти дійсності» [23, с. 50].

Відтак, монологічне мовлення є складнішою, довільною, організованою формою зв'язного мовлення, яке потребує спеціального навчання. Ученими визначаються різні види зв'язного мовлення: експресивне, імпресивне, внутрішнє; усне, писемне; діалогічне, монологічне [23, с. 51-52].

Як бачимо, зв'язне мовлення має різні характеристики та види, які потрібно враховувати у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку.

Таким чином, під поняттям «зв'язне мовлення» у сучасному психолого-педагогічному дискурсі слід розуміти смислове розгорнуте висловлювання з поширеними граматичними конструкціями, об'єднаних низкою речень, що забезпечує обмін думками, взаєморозуміння і спілкування мовців між собою.

1.2. Особливості розвитку зв'язного мовлення учнів молодшого шкільного віку

Індивідуальний мовленнєвий розвиток дитини – це актуальне питання, яке потребує постійної уваги вітчизняної сфери освіти, яка нині перебуває у стані модернізації та реформування.

Відповідно до загальних цілей освіти, місією початкової школи є забезпечення всебічного розвитку особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування загальної культури, морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, забезпечення готовності до продовження навчання в основній школі та до життя в демократичному суспільстві [81; 82]. Мовленнєвий розвиток у початкових класах є одним із центральних завдань сучасної школи початкової ланки, тому навчання мови та розвиток мовлення спрямовані на розв'язання нагальних проблем мовленнєвого, емоційного, морального та інтелектуального розвитку дитини [36, с. 14].

Останніми роками мовленнєвій освіті школярів надають особливого значення, оскільки успіхи в мовленнєвому розвитку визначають ефективність вивчення інших шкільних предметів, створюють передумови для активної й осмисленої участі в суспільному житті, формують у дітей навички мовної поведінки та культуру мовленнєвого розвитку, необхідні їм в особистому житті. Іншими словами, основна увага приділяється навчанню мови як засобу спілкування та навчанню мовленнєвої діяльності.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної, методичної літератури та довідникових джерел дає змогу визначити поняття «розвиток зв'язного мовлення» як процес, за допомогою якого індивід навчається ефективно та зрозуміло виражати свої думки, почуття та ідеї у вигляді мовлення та включає в себе розвиток лексичних, граматичних та синтаксичних навичок, а також вміння розуміти та застосовувати різноманітні форми мовленнєвої діяльності.

Визначено основні етапи розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів:

- 1) Етап I – Формування вміння виражати свої потреби та бажання через мовлення.
- 2) Етап II – Розвиток слухового сприйняття та розуміння мовлення оточуючих людей.
- 3) Етап III – Розширення лексичного запасу та вміння використовувати різноманітні слова та вирази.
- 4) Етап IV – Оволодіння граматичними правилами та синтаксичною структурою мовлення.
- 5) Етап V – Розвиток вміння складати зв'язні повідомлення, розповіді та відповідати на запитання [74, с. 24-25].

Розвиток зв'язного мовлення на уроках української мови та літературного читання у початковій школі відбувається впродовж усього навчання молодших школярів, оскільки регламентація цього процесу здійснюється положеннями Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) [77] та двома Типовими освітніми програмами початкової освіти (1-4 класи), розробленими під

керівництвом О. Савченко та Р. Шияна [86; 87; 88; 89]. Вищезазначені державні нормативні документи визначають необхідність підготовки дітей молодшого шкільного віку до вільного володіння українською мовою в різних комунікативних ситуаціях, оскільки молодші школярі не завжди вміють чітко висловлювати свої думки, їм бракує активного словникового запасу. Тому завданням початкової школи є надання можливості розвивати їхнє мовлення на уроках української мови та літературного читання.

З цього випливає, що розвиток зв'язного мовлення – це основний принцип навчання рідної мови в початковій школі, який пронизує й інтегрує всі аспекти мовленнєвої діяльності молодших школярів. З перших уроків української мови та читання діти знайомляться з основними функціями мовлення в доступній для них формі, оскільки воно є важливим засобом спілкування, обміну думками і почуттями між людьми, передачі та засвоєння конкретної інформації та колективного досвіду людства.

На сьогодні існує сукупність чітко визначених напрямків розвитку мовлення, а саме: 1) удосконалення звуковимови та культури мовлення; 2) робота зі збагачення, уточнення та активізації словника; 3) удосконалення граматичної будови мовлення; 4) робота над зв'язним мовленням [62, с. 488].

Термін «розвиток зв'язного мовлення» вивчався багатьма дослідниками, серед яких можна відзначити Т. Білявську [20], А. Богуш [23], С. Бурлаку [27], Н. Гавриш [23], Л. Галаєвську [42], Н. Дмитренко [45], М. Проц [58], О. Петрик [71] та іншими вченими й може використовуватися у методичному значенні як спеціальна навчально-виховна діяльність педагогів і здобувачів освіти, спрямована на опанування мовленням [71].

Сучасні методисти розробили систему розвитку зв'язного мовлення дітей, яка широко використовується в початковій школі. Ця система включає організацію мовленнєвих ситуацій, мовленнєве середовище, словникову роботу, роботу над синтаксисом, роботу над текстом, інтонацію, зміну і вдосконалення мовлення. Вся робота з розвитку мовлення базується на курсах граматики, лексики, фонетики, словотвору і стилістики, а також теорії мовлення і тексту, яка

не входить до шкільної програми, але використовується як основа методики розвитку мовлення учнів [75, с. 86].

Усі методи розвитку зв'язного мовлення на уроках в початковій школі мають бути чітко визначені конкретними способами розвитку зв'язного мовлення. Розглянемо деякі способи розвитку зв'язного мовлення, які в методиці початкової школи вважаються найбільш ефективними.

Продуктивними з точки зору розвитку зв'язного мовлення науковці та освітяни вважають побудову діалогів, висловлювань та методи інтерактивної роботи на уроці. Особливе місце в системі розвитку зв'язного мовлення займають комунікативні вправи. Співрозмовники спілкуються переважно у формі діалогічного (полілогічного) мовлення в різних мовленнєвих ситуаціях.

Як зазначає Л. Рудик, монолог – активний і продуктивний спосіб розвитку зв'язного мовлення. Його можна використовувати індивідуально з навчальною та розвивальною метою або як частину комунікативної вправи [81, с. 121].

У роботі з дітьми молодшого шкільного віку використовують різні типи монологу, як-от: 1) опис, повідомлення про факти дійсності, які існують одночасно; 2) розповідь-повідомлення про факти, що відбуваються в певній послідовності; 3) міркування-повідомлення про факти дійсності, що існують у причинно-наслідкових зв'язках [29, с. 38].

У початковій школі використовують усну форму зв'язного монологічного мовлення, якому притаманні організованість, розгорнутість, безперервність, внутрішня логіка, аргументація, точність передавання думок, чітка вираженість послідовність і смислова завершеність [29, с. 38-39].

Варто наголосити на тому, що у дітей молодшого шкільного віку зв'язне мовлення досягає досить високого рівня у процесі комунікативної діяльності, при цьому провідним видом зв'язного мовлення у молодшому шкільному віці виступає спілкування дітей з однолітками (діалоги), оскільки саме вони стають ініціаторами встановлення мовленнєвих контактів з іншими дітьми. Під час спілкування вони здатні дати залежно від ситуації точну, коротку або розгорнуту відповідь, яка буде зрозумілою для оточуючих. Молодші школярі із

задоволенням беруть активну участь у бесіді, висловлюють доречні репліки, вчасно реагують на висловлювання оточуючих, формулюють запитання [19, с.21]. Надалі діалогічні форми спілкування замінюються контекстними, монологічними.

Звертаючись до аналізу особливостей успішного розвитку зв'язного мовлення в учнів початкової школи, доцільно розглянути основні педагогічні умови, які цьому сприяють в освітньому процесі.

Так, на думку К. Пономарьової, основними умовами успішного розвитку мовлення у дітей молодшого шкільного віку є розвиток фізіологічних механізмів мовлення, потреба в спілкуванні та висловлюванні думок, забезпечення мовленнєвого середовища, що сприяє мовленнєвому розвитку дитини та набуттю нею мовленнєвої культури. З розвитком мовлення розвивається мислення [73, с. 28].

Деякі науковці (В. Макушенко, М. Оприск) зазначають, що першою умовою розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку є *потреба у спілкуванні* [66; 62]. Автори наголошують на тому, що мова виникає з потреби самовираження, а людське мовлення породжується певними мотивами. Психологи називають цей аспект мовленнєвої діяльності «мотивом мовлення» [29, с. 38].

Наявність мотиву мовлення означає, що у вас не тільки є думки й почуття, які ви хочете висловити, але і є чим поділитися, тобто внутрішнє спонукання до висловлення своїх думок і почуттів. Мотив мовлення («навіщо говорити») виникає у дитини завдяки наявності емоцій, пов'язаних з яскравими враженнями, інтересом до певного завдання, яке надає педагог тощо [61, с. 158].

В основі дитячого мовлення має лежати безпосередній мовленнєвий мотив – передати іншим свої враження від побаченого і пережитого. Цей мовленнєвий мотив породжується ситуацією живого спілкування з дитиною. Однак спілкування можливе лише за наявності загальнозрозумілих знаків – слів і словосполучень. Тому необхідно давати дітям *зразки мовлення або створювати середовище для мовлення*. Це друга умова мовленнєвого розвитку дітей

молодшого шкільного віку. Багатство, різноманітність і правильність власного мовлення дитини залежить від того, яке мовленнєве середовище їй створено [65; 69].

Мовлення допомагає дитині спілкуватися з іншими людьми, а також пізнавати світ. Опанування мовленням – це також *пізнання дійсності*. Багатство, точність і змістовність мовлення залежить від того, чи збагачена свідомість дитини різними ідеями й поняттями, від життєвого досвіду дитини, обсягу знань і динамічності. Іншими словами, розвиток мовлення має не лише лінгвістичний, а й фактичний характер. Учні можуть добре говорити лише про те, що вони добре знають. Це також є третьою необхідною умовою розвитку мовлення учнів [54, с. 160; 65; 47, с. 124].

Українські дослідники В. Бадер, Т. Білявська, Л. Галаєвська, С. Лозинська та інші вчені та педагоги-практики виокремлюють сукупність загальних завдань для сучасного вчителя, які стосуються розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів:

- 1) забезпечення учням формування якісного мовленнєвого середовища: слухання мовлення дорослих, читання книг, прослуховування радіо тощо;
- 2) створення мовленнєвих ситуацій для практики говоріння;
- 3) забезпечення засвоєння учнями достатнього словникового запасу, граматичних форм, синтаксичних конструкцій і логічних зв'язків, активізація вживання, утворення і конструювання слів та формування специфічних умінь і навичок у сфері мовленнєвого розвитку;
- 4) організація та проведення спеціальної педагогічної роботи, спрямованої на розвиток зв'язного мовлення та пов'язування її з матеріалом, що вивчається;
- 5) створення на уроках атмосфери роботи над культурою високого мовлення, яка відповідає умовам правильного мовлення [13; 20; 42; 58].

Таким чином, розвиток зв'язного мовлення молодших школярів є важливим етапом розвитку дітей молодшого шкільного віку, оскільки він виступає основою для формування комунікативної компетентності дитини, її ефективної комунікації, навчання та соціальної взаємодії.

Під поняттям «розвиток зв'язного мовлення» слід розуміти процес, за допомогою якого індивід навчається ефективно та зрозуміло виражати свої думки, почуття та ідеї у вигляді мовлення та включає в себе розвиток лексичних, граматичних та синтаксичних навичок, а також вміння розуміти та застосовувати різноманітні форми мовленнєвої діяльності

Для сприяння розвитку зв'язного мовлення молодших школярів важливо створити сприятливе середовище для комунікації, підтримувати їхні спроби висловлювати свої думки та ідеї, а також надавати можливість практикувати мовлення в різних ситуаціях. Особливістю послідовного мовленнєвого розвитку молодших школярів на уроках української мови та літературного читання є те, що з самого початку навчання вчителі початкової школи розвивають у них наскрізне вміння граматично правильно та логічно висловлювати свою думку. З першого ж уроку вчитель має навчити школярів передавати те, що вони бачать і чують, тому актуалізується питання необхідності створення певних умов, які сприяють розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів.

1.3. Творчі проєкти як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів

У сучасних умовах активного реформування та модернізації сфери освіти в Україні одним зі стратегічних завдань освітньої галузі є створення ефективного інноваційного освітнього середовища у закладах освіти через запровадження сучасних технологій навчання та виховання. Так, однією із найсучасніших педагогічних технологій, що активно використовуються у початковій школі, є проєктна діяльність, або метод проєктів.

У науковій літературі існує декілька наукових підходів до визначення сутності поняття «проєктна діяльність», яке досліджується на мультидисциплінарному рівні вченими у сфері педагогіки, соціології, психології, культурології тощо.

Так, в Українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка під поняттям «метод проєктів» (проєктна діяльність) пропонується розглядати організацію навчання, відповідно до якої учні набувають знань та навичок у ході планування та виконання практичних завдань – проєктів [90, с. 205].

На думку вітчизняної дослідниці Н. Волкової, проєктна діяльність є сукупністю навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють вирішити ту чи іншу проблему внаслідок самостійних дій дитини, з обов'язковою презентацією цих результатів [38, с. 318]. Авторка зазначає, що в основу проєктної діяльності закладено ідею про спрямованість пізнавальної діяльності здобувачів освіти на результат, що досягається у процесі спільної роботи педагога, дітей над певною практичною проблемою (темою) [38, с. 318–319].

Проєктна діяльність належить до унікальних способів людської практики, пов'язаної із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задумів. Як зазначає американський дослідник S. Bell, проєктування виступає як творча, інноваційна діяльність, оскільки завжди спрямована на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту [98, с. 39].

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, зокрема наукових праць та публікацій В. Алексеєва, В. Андрієвської, Л. Білоусової, Н. Дегтярьової та інших дослідників, свідчить про те, що використання проєктної діяльності в умовах початкової школи обумовлена [2, с. 41; 6, с. 12; 8, с. 105; 43, с. 6-7] рядом факторів:

- необхідністю передавання педагогами своїм вихованцям певних знань та навичок, а також навчання їх умінням здобувати знання самостійно, а також використовувати отримані знання, уміння та навички для вирішення нових пізнавальних та практичних завдань;
- актуальністю розвитку у дітей комунікативних навичок, умінь працювати колективно, індивідуально та у групах, виконувати різні соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника), а також долати конфліктні ситуації;

– необхідністю встановлення комунікативних зв'язків з однолітками та дорослими, знайомитися з різними культурами тощо.

На рис. 1.4 представлені основні принципи проектної діяльності молодших школярів.

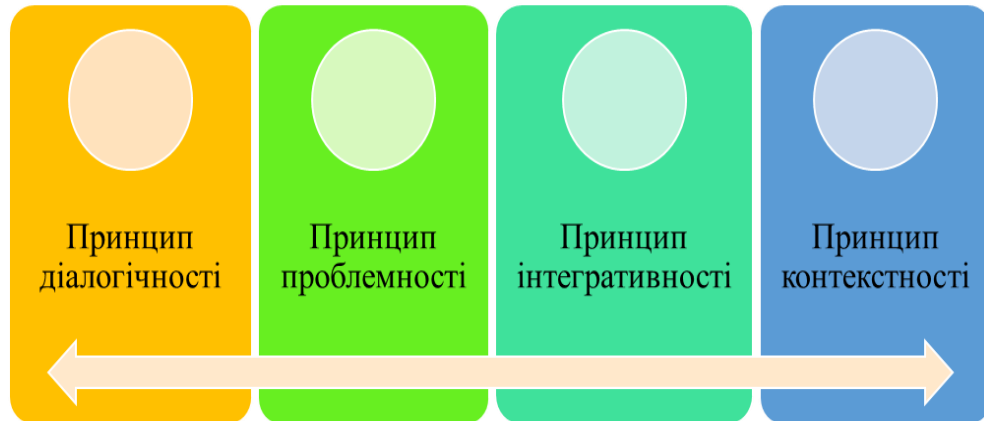

Рис. 1.2. Принципи проектної діяльності дітей у початковій школі [97]

Охарактеризуємо представлені на рис. 1.2 принципи проектної діяльності молодших школярів у початковій школі:

1) принцип діалогічності полягає у тому, що діалог у ході проектної діяльності молодших школярів покликаний виконувати функцію специфічного соціокультурного середовища, що створює умови для набуття дітьми нового досвіду, переосмислення колишніх смислів, унаслідок чого отримана інформація стає особистісно значущою;

2) принцип проблемності виникає у процесі вирішення проблемної ситуації, яка обумовлює початок активної мисленнєвої діяльності дитини, проявів самостійності, внаслідок того, що вона виявляє протиріччя між відомим ним змістом та неможливістю пояснити нові факти та явища. Так, у процесі розв'язання певної проблеми нерідко призводить до оригінальних, нестандартних способів діяльності та результату;

3) принцип контекстності полягає у можливості творення проектів, наближених до певної сфери життєдіяльності (частіше природничої або творчої), усвідомлюючи місце науки, що вивчається, в загальній системі людського буття;

4) принцип інтегративності передбачає можливість поєднання у процесі проєктної діяльності різних напрямків (наприклад, поєднання предметів «Літературне читання», «Українська мова», інтегрований курс «Я досліджую світ» та інші навчальні предмети у ході творчого проєкту) [60, с. 153].

Розглядаючи специфіку проєктної діяльності як особливого засобу формування та розвитку у дитини молодшого шкільного віку зв'язного мовлення, тут варто наголошувати на тому, що в контексті закладу освіти вона являє собою спеціально організований педагогом і самостійно виконуваний учнями комплекс дій, спрямованих на вирішення проблемної ситуації, результатом якого виступає створення певного творчого продукту – поробки, лепбуку, плакату, мультфільму, віртуальної екскурсії тощо.

Погоджуємося із твердженням К. Андросович та С. Бурлаки про те, що головною особливістю проєктної діяльності в системі початкової освіти є те, що дитина ще не може самостійно знайти протиріччя в навколишньому середовищі, сформулювати проблему та визначити мету (задум), тому проєкти в початковій школі повинні мати переважно навчально-пізнавальний та творчий характер [11, с. 26; 27, с. 34]. Автори зазначають, що оскільки діти молодшого шкільного віку за своїм психофізіологічним розвитком вже здатні самостійно створити власний проєкт, одним із ключових завдань педагога є навчання їх сукупності необхідних умінь та навичок, які вони зможуть ефективно залучати в процесі реалізації творчого задуму [2; 10; 26; 44].

На сьогодні у початковій школі організовуються різні види проєктів, а саме:

- дослідницько-пошуковий проєкт – під час його виконання учні приміряють на себе роль учених, можуть висувати гіпотези, проводити експерименти та соціологічні опитування, а також споруджувати різні моделі чи досліджувати (вивчати) певну проблему. Наприклад, проблемне питання «Як зберегти воду від забруднення?»;
- творчий проєкт – передбачається нестандартне (творче) оформлення результатів проведеного дослідження. Наприклад, хенд-мейд запрошення

на благодійний ярмарок, малюнок, відеофільм, театралізована сценка, вірш або написана казка тощо;

- рольовий проєкт – для учнів початкової школи цей вид проєкту є найскладнішим та найцікавішим, оскільки учні беруть на себе роль певного героя казки або історичного персонажа та починають діяти у визначеній педагогом ситуації. Наприклад, рольовий проєкт «Казка про Попелюшку на новий лад», «Молодий Тарас Шевченко» тощо;
- практично-діяльнісний проєкт – передбачає, що проведення роботи учнів здійснюється у відповідності до чіткого замовлення на кінцевий продукт, використання якого буде здійснюватися з метою вирішення певних проблем. Наприклад, молодші школярі на уроці з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» можуть виготовити годівнички для птахів;
- інформаційний проєкт – молодші школярі проводять збір достовірних даних про певні об'єкти чи події, а потім оформлюють їх у вигляді статей, стінгазет, рефератів, книг та презентують перед широкою аудиторією.

З цього випливає, що «творчий проєкт» є засобом навчання учнів початкової школи, характерними рисами якого є інноваційність та оригінальність та який полягає у використанні творчих здібностей та ідей учнів для виконання поставленого завдання або розв'язання проблемного питання, досягнення певної мети чи створення нового творчого продукту.

Нами були виділені основні ознаки творчих проєктів, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів:

1) використання дидактичних та рольових ігор – передбачається, що використання ігрових елементів і рольових ігор сприяє розвитку мовлення, підвищенню мовленнєвої впевненості та покращенню спілкування молодших школярів зі своїми однолітками;

2) можливість створення казкових проєктів – створення казок або казкових сюжетів дозволяє учням розвивати творче мислення та навички письма, а також стимулює їхню уяву та творчість;

3) мовленнєві (словесні та комунікативні) ігри та завдання – представлені складанням віршів, загадок, ребусів чи шарад, що сприяє покращенню лексичного запасу та розвитку зв'язного мовлення;

4) розігрування театралізованих вистав допомагає учням вчитися працювати в команді, вдосконалювати вміння публічного виступу та розвивати акторські навички;

5) написання колективних творів – написання розповідей, оповідань, листів чи віршів допомагає молодшим школярам розвивати письмові навички та вдосконалювати їхні вміння виражати свої думки;

6) використання мультимедійних технологій (аудіо- та відеоматеріалів, соціальних мереж тощо) під час навчання допомагає створити зацікавленість до вивчення української мови та розвивати аудіювання й мовлення.

Вищенаведені ознаки творчих проєктів на уроках літературного читання та/або української мови (розвитку мовлення) сприяють ефективному розвитку зв'язного мовлення молодших школярів та сприяють створенню стимулюючого навчального середовища у школі.

Варто наголосити на тому, що молодші школярі мають менший життєвий досвід, тому коло соціально значущих проблем, з якими вони можуть мати справу, вужче, а їхнє мислення щодо розв'язання означених проблем є менш диференційованим та переважно одновимірним. Тому тему дитячого творчого проєкту в початковій школі слід обирати з предметного змісту або близької до нього галузі, проте вона повинна бути соціально зумовленою, знайомою дітям та вхожою у сферу їхніх інтересів.

Враховуючи вищезазначене, зауважимо, що впроваджуючи творчі проєкти в освітній процес, сучасному педагогу надзвичайно важливо дотримуватися низки психолого-педагогічних умов, а саме:

1) врахування вікових та психолого-фізіологічних особливостей молодших школярів, а також їх індивідуальних та спільних інтересів. Тут важливо наголосити на тому, що педагогу слід звертати увагу на те, які теми є найбільш цікавими для дітей (наприклад, надзвичайно популярними серед учнів є ігри

«MineCraft», «PCXD», «Roblox», «ZELDA», тому організація творчого проєкту із персонажами або фрагментом сюжетної лінії улюблених ігор обов'язково матиме успіх);

2) забезпечення створення вчителем дружньої атмосфери та середовища для самостійної творчої діяльності учнів, де вони здатні відкрити для себе нові знання, навчитися розв'язувати проблемні питання та засвоювати нові моделі поведінки (передбачається використання проблемних ситуацій, які активізують пошукову, творчу та пізнавальну діяльність молодших школярів, та загадок, що відповідають життєвому досвіду та рівню розвитку дитини);

3) побудова освітнього процесу на засадах співпраці та співтворчості всіх його учасників [49, с. 59];

4) урахування вікових особливостей розвитку психічних процесів (мислення, уваги, уваги) та чуттєвого сприйняття молодших школярів при організації проєктної діяльності [98, с. 18];

5) побудова освітнього процесу здійснюється за логікою діяльності дитини, а не навчального предмета, оскільки він має особистісний сенс для учня, мотивуючи його до знань та забезпечуючи досягнення кожною дитиною свого рівня;

6) забезпечення відчуття впевненості у собі, спілкуючись один з одним та спільно виконуючи завдання проєкту;

7) відсутність конкуренції для підтримки пізнавальної активності, саморозвитку та досягнення значущих цілей діяльності [68, с. 230].

Слід зазначити, що організація творчих проєктів у початковій школі – це послідовний та структурований процес, що передбачає безпосередню співучасть учнів та педагога, а також батьків (рис. 1.3).

Схарактеризуємо кожен із представлених на рис. 1.3 етапів формування творчої проєктної діяльності учнів початкової школи.

1. Етап I – «Рівень наслідування» – полягає у тому, що проєктна діяльність формується шляхом наслідування – виконання. Ключова роль на цьому етапі відводиться вчителю та його педагогічній майстерності, адже уважні педагогічні

спостереження, вміння та навички проникнення у свідомість дитини, вміння відчувати її та її емоційний стан, знання інтересів та потреб дитини суттєвим чином стають у нагоді під час ознайомлення учнів з певними проблемами [4, с. 8]. Наприклад, для учнів 1 класу можна організувати дорослу гру «Маленькі науковці», яка забезпечить виконання творчого проєкту на наслідувально-виконавчому рівні.

Рис. 1.3. Етапи формування творчої проєктної діяльності молодших школярів [4, с. 8–10]

2. Етап II – «Фаза розвитку проєктної діяльності»: характеризується наявністю в учнів досвіду співпраці, спілкування, емпатії та узгодження своїх потреб, інтересів та поведінки з іншими дітьми. Крім того, відзначається розвиток загальних комунікативних та навчальних навичок, а також поява потреби в позитивному міжособистісному спілкуванні з однолітками та вчителем під час виконання творчих завдань проєкту [4, с. 9]. Так, учні здатні не лише «отримувати» проблемні ситуації від учителя для їх подальшого розв’язання, але й самостійно їх виявляти, окреслювати свої цілі та завдання і відповідно обирати необхідні засоби для досягнення бажаних результатів.

3. Етап III – «Творчий розвиток проєктної діяльності» – передбачає наявність високого інтересу учнів до творчого проєктування, обумовленого пізнавальним та особистісним розвитком, а також формуванням загальнонавчальних умінь та навичок. Як зазначає Н. Дегтярьова, на цьому етапі особлива роль належить педагогу, завданням якого є надання підтримки творчої активності учня, спробах самостійного визначення теми, мети, завдань та змісту

проектної діяльності, виборі засобів роботи над проектом та створенні умов для його якісної організації [43, с. 6-7].

Погоджуємося із твердженням вітчизняної методистки В. Андрієвської, яка вважає, що поетапна організація вчителем проектної діяльності сприяє успішному формуванню особистісних якостей учнів початкової школи та позитивної мотивації до навчальної діяльності [7, с. 12]. Вважаємо, що поетапність проведення творчих проектів забезпечує формування в молодших школярів умінь командної роботи та інтерактивної співпраці, навичок розв'язання творчих суперечок та колізій, уміння та бажання допомагати іншим, налагоджувати соціальну контактність, оцінювати власну поведінку та поведінку інших. При цьому все це є неможливим без розвитку зв'язного мовлення.

На рис. 1.4 представлені основні педагогічні умови, яких повинен дотримуватися учитель задля ефективної організації та проведення творчих проектів на уроках літературного читання, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів.

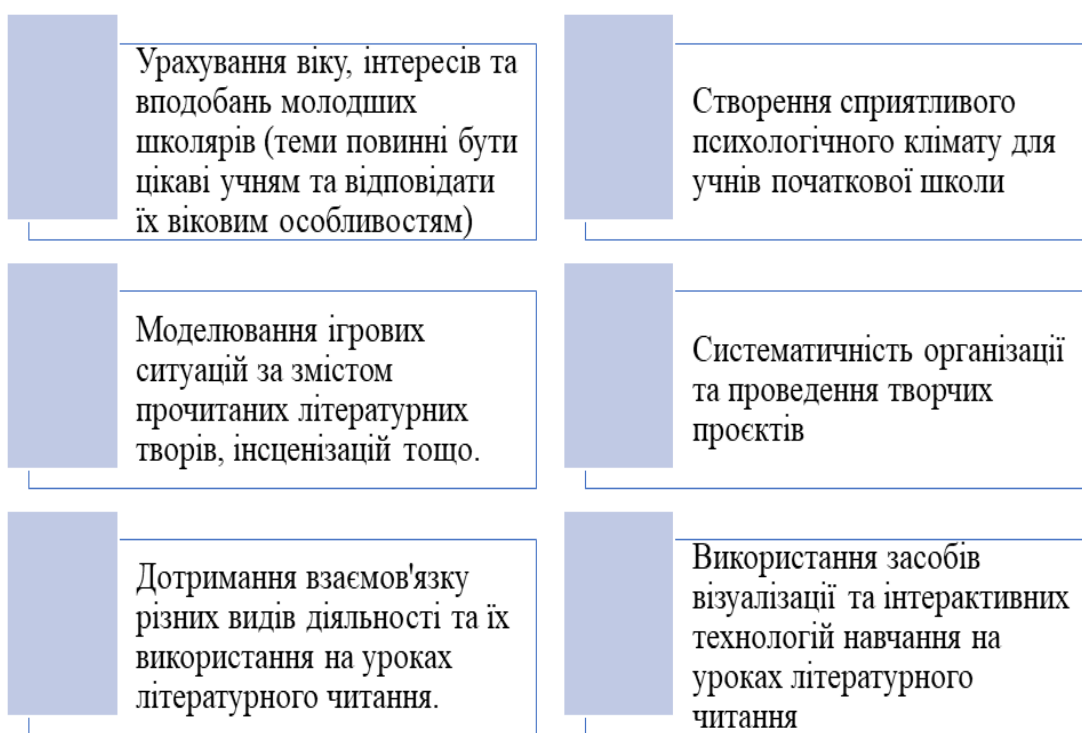

Рис. 1.4. Педагогічні умови використання творчих проектів з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання

Узагальнюючи вищезазначене, можна констатувати, що впровадження методу творчих проєктів в освітній процес має велике значення для початкової школи, оскільки допомагає повною мірою реалізувати завдання всебічного розвитку учнів, зокрема, сприяючи формуванню комунікативної компетентності та розвитку зв'язного мовлення, змінам у мотиваційній структурі особистості та формуванню навчальних умінь і навичок.

Проведемо аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду щодо використання творчих проєктів у роботі вчителів початкової школи. Так, наприклад, вчителька початкових класів J. Staak (штат Іллінойс, США), активно використовує у своїй педагогічній діяльності різні види творчих проєктів на уроках математики (Math), англійської мови та літератури (English and Literature), історії (History) та природознавства (Science).

Наприклад, у 1 класі під час на уроках англійської мови з метою зацікавлення учнів у вивчення абетки (діяльність, яку діти не люблять), їм пропонується створити індивідуальні творчі проєкти на тему «Абстрактний алфавіт» або «Візерунковий алфавіт», що полягає у створенні свого власного алфавіту, де букви є кумедними, різнокольоровими, прикрашеними різними візерунками. Такий вид діяльності, на думку вчительки, з одного боку, розвиває в учнів творчі здібності та фантазію, а з іншого боку, сприяє ефективному вивченню та запам'ятовуванню букв, тобто діти із задоволенням роблять той вид діяльності, який зазвичай для них є нудним та нецікавим (рис. 1.5-1.6).

Рис. 1.5. Творчий проєкт «Абстрактний алфавіт» у 1 класі Meadow Glens Elementary School (США) на уроках англійської мови [106]

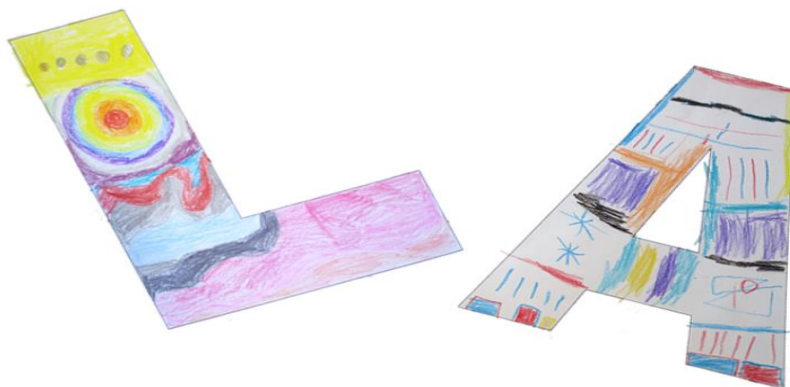

Рис. 1.6. Творчий проєкт «Візерунковий алфавіт» у 1 класі Meadow Glens Elementary School (США) на уроках англійської мови [103]

Директор початкової ланки Ashdown Primary School (Junior Site) містер А. Vartie (м. Кроубороу, Велика Британія) зазначає, що на уроках читання учням нерідко пропонуються різні творчі проєкти. Наприклад, необхідно ознайомитися із дитячим літературним твором вдома, а потім клас ділиться на мінігрупи по 3-5 учнів, і діти виконують творчий проєкт на основі прочитаного твору (малюють головних героїв або певний сюжет твору, створюють цікаві загадки, вигадують незвичні ігри тощо) [97]. Так, учні 2 класу на уроках літератури вивчали відому казку «Груффало» британської письменниці Дж. Дональдсон. Творчим завданням для них стало намалювати сюжет казки, який найбільше сподобався, та написати, а у подальшому й усно розповісти ті моменти літературного твору, які найбільше сподобалися (рис. 1.7-1.8).

Рис. 1.7. Головний герой «Груффало у лісі» в межах творчого проєкту у 2 класі на тему «Мій улюблений герой казки» (Ashdown Primary School) [97]

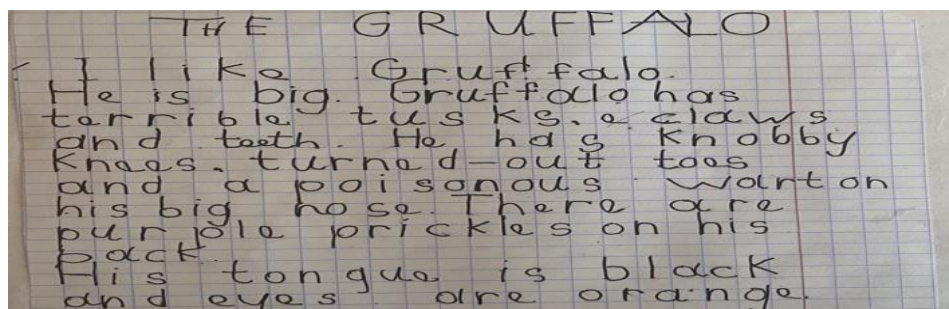

Рис. 1.8. Опис головного героя Груффало в межах творчого проєкту у 2 класі на тему «Мій улюблений герой казки» (Ashdown Primary School) [97]

Звертаючись до аналізу педагогічного досвіду вітчизняних учителів початкової ланки щодо використання творчих проєктів на уроках, то можна говорити про активне впровадження досліджуваної нами педагогічної інноваційної технології в освітньому процесі.

Так, наприклад, вчителька початкової школи В. Коротка організувала для учнів 3 класу творчо-дослідницький мініпроєкт на тему «Допитливі звірятка» з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», у межах якого діти розподілялися на пари та обирали одного лісного мешканця (звіра) і робили про нього повний опис (де зустрічається; що їсть; особливості виживання у природі; звички; цікавинки тощо), а також пропонували своїм однокласникам загадки, ігри («Правда чи ні?», «Знайди відповідність», «Де чия тінь» та ін.); цікаві ідеї для виготовлення поробок, малюнків тощо (рис. 1.9).

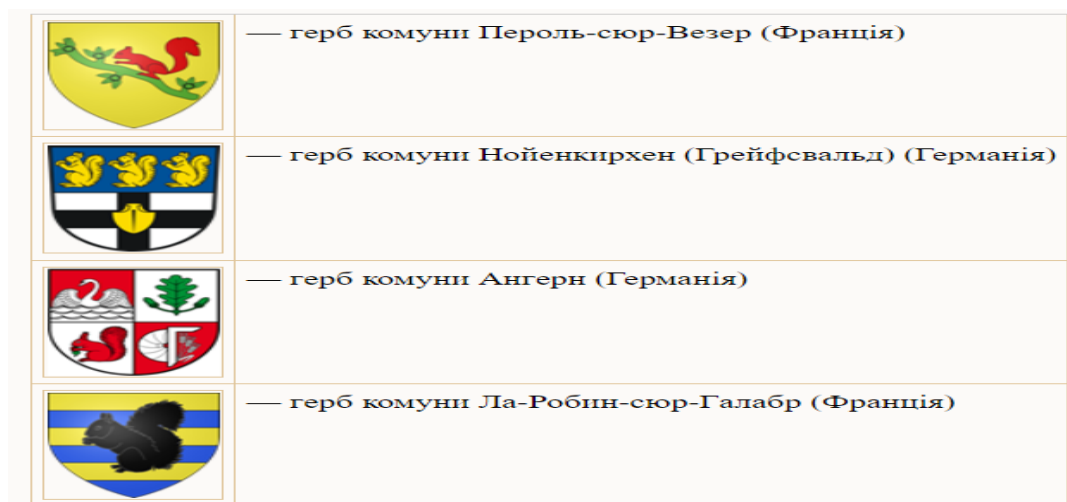

Рис. 1.9. Цікаві факти «Білка в геральдиці» до творчо-дослідницького проєкту на тему «Допитливе звірятко – білочка» [48]

На думку В. Короткої у початковій школі метод творчих проєктів доцільно застосовувати вже починаючи з 1 класу, оскільки вони навчають дітей самостійній діяльності. При цьому учні можуть виконувати певне творче завдання спочатку індивідуально (звертатися за допомогою до батьків), але згодом об'єднуватися у пари та групи.

Основними перевагами творчих проєктів у початковій школі, на думку В. Короткої, є розвиток багатьох навичок. Серед них можна відзначити такі [48]: 1) здатність наперед планувати свою власну роботу над заданою темою (питанням/проблемою); 2) аналітичні здібності та навички використання багатьох інформаційних джерел; 3) самостійність в обранні та накопиченні навчального матеріалу; 4) відстоювання власної думки; 5) комунікативні навички та уміння налагоджувати контакти (діалогічне та монологічне мовлення); 6) навички прийняття рішень; 7) здібності до створення нового кінцевого продукту (самостійно чи в команді) та презентування створеного продукту аудиторії учнів; тощо.

Активно використовує творчі проєкти у своїй практичній діяльності вчителька початкових класів С. Александрюк (Чудейський навчально-виховний комплекс Сторожинецького району Чернівецької області). Вона зазначає, що намагається обирати теми для дитячих проєктних робіт з урахуванням предметного змісту або близьких до нього галузей для того, аби проєкти максимально стосувалися близьких для учнів питань, були особисто важливими та соціально значущими для молодших школярів. Це зумовлено тим, що творчий проєкт повинен: по-перше, мотивувати учнів до самостійної роботи; по-друге, входити у сферу пізнавальних інтересів дітей; по-третє, стосуватися сфери найближчого розвитку молодших школярів [2].

Наприклад, С. Александрюк організувала для своїх учнів багато різноманітних творчих та дослідницько-творчих проєктів («Стежками рідного краю», «Великодні дзвони», «Твій друг – книга», «Вікторина «Книголюб» та ін.). Так, зокрема, під час творчого проєкту на тему «Твій друг – книга», організований та проведений у межах уроку «Літературне читання» учні спільно:

- 1) створили класний альбом «Книга – найкращий друг», де розмістили різні прислів'я, приказки та загадки про книгу;
- 2) створили альбом «Бережіть книжку», де разом із вчителем запропонували та записали «Правила користування книгою», створили спеціальні заклади для книг);
- 3) відвідали друкарню в рамках організованої екскурсії «Ми – маленькі книгодрукувальники» та створили класний фотоальбом зі світлинами;
- 4) власноруч створили авторські книги для мінібібліотеки класу [2].

В Україні запровадження методу творчих проєктів регламентується в положеннях Типової освітньої програми початкової школи (1-4 клас), розробленої під керівництвом О. Савченко (НУШ-1) [86; 87], та Типової освітньої програми початкової школи (1-4 клас), розробленої під керівництвом Р. Шияна (НУШ-2) [88; 89], затверджені Наказами МОН України від 08 жовтня 2019 р. № 1272, №1273, та знаходять своє відображення у підручниках та навчально-методичних комплексах.

Розглянемо деякі підручники з літературного читання для учнів початкової школи, в яких пропонуються творчі завдання та творчі проєкти для молодших школярів, та які спрямовані на розвиток у них зв'язного мовлення.

У підручнику «Українська мова та читання» (2 частина) для 3 класу за авторства Н. Богданець-Білокаленко та Ю. Шумейко, укладеного на основі НУШ-1, для молодших школярів пропонуються такі цікаві творчі завдання, які передбачають написання міні-творів, есе, здійснення пошуку інформації в Інтернет-джерелах на задану тему, підготовку презентацій тощо [22].

Наприклад, під час вивчення великої теми «Державні символи України» молодшим школярам автори пропонують підготувати творчі мініпроєкти, а саме:

- 1) пропонується звернутися за допомогою до дорослих (батьків, учителя, старших братів/сестер) та знайти в мережі Інтернет музику Державного Гімну України, прослухати його та порефлексувати (поділитися своїми враженнями, запропонувати свої ідеї тощо) на уроці літературного читання, підготувавши есе «Коли я слухаю Державний Гімн України» (рис. 1.10);

- 6. З допомогою дорослих знайдіть в інтернеті та прослухайте музику до Державного Гімну України. Які почуття виникають у вас під час прослуховування? Висловіть свої враження в есе «Коли я слухаю Державний Гімн України».

Рис. 1.10. Творче завдання для учнів 3 класу

«Державний гімн України» (підручник Н. Богданець-Білокаленко) [22, с. 43]

2) поділитися на групи або команди й підготувати яскраву мультимедійну презентацію «Прапори держав», в якій учням слід представити назви держав, знайти зображення їх прапорів та пояснити, що саме і чому означають кольори та символи на ньому (рис. 1.11);

- 5. Підготуйте мультимедійну презентацію «Прапори держав». Укажіть назву держави, знайдіть зображення прапора, поясніть, що означають кольори та символи на ньому.

Рис. 1.11. Творчий мініпроєкт для учнів 3 класу на тему

«Прапори держав» (підручник Н. Богданець-Білокаленко) [22, с. 44]

Під час вивчення теми «Київ – столиця України» для учнів 3 класу пропонується прослухати та прочитати вірш «Наша столиця» (А. Камінчук), поспілкуватися між собою про столицю України та відповісти на запитання: «Чи доводилося вам бувати в Києві?», «Що найбільше вас вразило?», «Про яку історичну пам'ятку згадано у творі?» тощо, ознайомитися зі світлинами, на яких зображені історичні пам'ятки Києва, назвати їх та розповісти, чи відвідували діти їх, що цікавого побачили [22, с. 46]. Надалі творчим завданням учнів є підготувати презентацію на тему «Моя чарівна Україна» або «Пам'ятні місця столиці», виконання якого здійснюється проєктно по групах з 3-4 учнів (рис. 1.12).

 7. Підготуйте презентацію на тему «Моя чарівна Україна» чи «Пам'ятні місця столиці».

Рис. 1.12. Творчий мініпроект для учнів 3 класу на теми «Моя чарівна Україна» або «Пам'ятні місця столиці» (підручник Н. Богданець-Білоskalенко) [22, с. 47]

Вивчаючи підручник «Українська мова та читання» (2 частина) для учнів 3 класу авторського колективу Н. Васильківської, М. Вашуленко та С. Дубовик (НУШ-1), було виявлено, що для молодших школярів автори пропонують переважно дослідницько-пошукові проекти з елементами творчості, які спрямовані на кооперацію та плідну співпрацю як учителів та дітей, так і учнів між собою та залучення батьків. При цьому проекти є короткостроковими (1-2 уроки), так і довгостроковими (від одного до декількох місяців).

Наприклад, вивчаючи тему «Розмаїттям кольоровим прикрашає осінь край» учням пропонується цікаве пошуково-пізнавальне завдання, що передбачає проведення спостережень за природою та здійснення пошуку інформації в джерелах про те, у які країни відлітають на зимівлю журавлі та інші птахи з України (рис. 1.13).

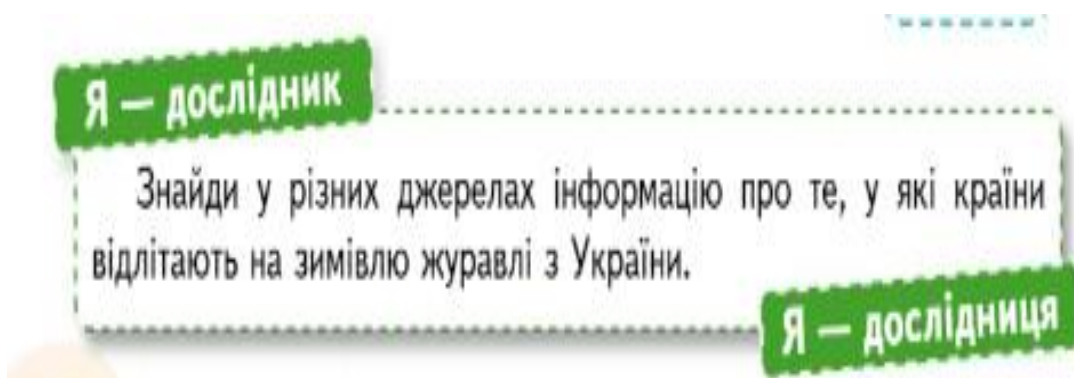

Рис. 1.13. Дослідницько-творчий проект на тему «Зимівля птахів» [32, с. 10]

Під час вивчення теми «Книжка – найкращий винахід людства» молодшим

школярам пропонуються для виконання різні завдання на розвиток творчих здібностей, мовленнєвих навичок та пізнавальної активності. Наприклад виконати на вибір одне із творчих завдань: «Прочитай народну мудрість. Спробуй пояснити зміст цього вислову», «Дай мені рибку, і я їстиму її весь день, навчи мене ловити рибку, і я їстиму її все життя», «Порозмірковуй над тим, як далі жили найменший і середульший брати» (на основі прочитаного тексту) [32, с. 24].

Таким чином, творчі проєкти – це одна з основних інноваційних технологій у педагогіці початкової школи, спрямована на розвиток життєвих компетентностей у молодших школярів, зокрема зв'язного мовлення, оскільки у процесі проєктної діяльності в учнів формуються та розвиваються комунікативні вміння та навички; вони навчаються критичному мисленню та усвідомлюють, яким саме чином практично використовувати свої знання та здобутий досвід; активізується генерування нових ідей та виникає мотивація їх практичної реалізації; формуються прагнення до самовдосконалення у різних видах діяльності, у тому числі мовленнєвій та творчій.

На основі проведеного аналізу педагогічного досвіду застосування методу творчих проєктів у початковій школі та вивчення чинних підручників було встановлено, що сучасні педагоги активно впроваджують творчі проєкти на різних уроках із учнями, створюючи для учнів максимально цікаві та креативні завдання, які можуть їх мотивувати до пізнавально-пошукової та творчої діяльності, сприяючи розвитку в них зв'язного мовлення як у процесі спілкування з однокласниками в ході виконання проєкту, так і під час презентації його результатів.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши та узагальнивши матеріали першого розділу, можна зробити такі висновки:

1. Під поняттям зв'язне мовлення слід розуміти процес виразного та послідовного висловлення людиною своїх думок, ідей, інформації, а також взаємодії з іншими людьми за допомогою мови; це навичка конструктивного та зрозумілого спілкування, яка містить в собі формулювання розповідей, роз'яснень, відповідей на запитання та інші форми висловлювань.

2. Зв'язне мовлення молодших школярів є, з одного боку, процесом мовленнєвої діяльності, за допомогою діти у віці 6-12 років навчаються ефективно спілкуватися, висловлювати свої думки, ідеї, почуття та інформацію у вигляді зв'язних розповідей, висловлювань, діалогів тощо, а з іншого боку, важливою складовою мовленнєвої компетентності, яка має велике значення для навчання, соціальної взаємодії та успіху в житті людини у цілому.

Визначено ключові напрями розвитку зв'язного мовлення молодших школярів: 1) розширення словникового запасу; 2) активне формування граматичних навичок; 3) розвиток навичок сприйняття мовлення; 4) формування навичок мовленнєвої продукції за допомогою використання інструментів мовлення (висловлювання власних ідей, думок, побудова послідовних розповідей/історій тощо); 6) формування мовленнєвої культури; 7) тощо.

3. Творча проектна діяльність є ефективним засобом формування у молодших школярів мовленнєвої компетентності, оскільки сприяє розвитку комунікативних навичок в процесі взаємодії з іншими дітьми та вчителем, пробудженню інтересу до художньо-творчої діяльності (під час розробки та реалізації творчих ідей за допомогою засобів образотворення, музики, фото тощо), формуванню різних уявлень про навколишній світ, культуру спілкування, розвитку творчих здібностей та фантазії тощо.

Під час організації творчих проектів передбачається можливість використання різних інтерактивних технологій (мультимедійних презентацій, інтелект-карт тощо).

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 3 КЛАСУ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

У цьому розділі розкривається зміст дослідно-експериментальної роботи з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання засобами проєктної технології, проведеної впродовж 2022/2023 навчального року на базі гімназії №2 м. Новомосковська Дніпропетровської обл., в якій брали участь учні 3-А та 3-Б класів, які умовно було поділено на дві групи:

- 1) учні 3-А класу у кількості 20 осіб;
- 2) учні 3-Б класу у кількості 20 осіб.

У *Додатку А* наведені списки учнів 3-А та 3-Б класів.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася поетапно та передбачала проведення трьох етапів педагогічного експерименту – констатувального, формувального та контрольного.

Мета експериментальної роботи: вивчення особливостей впливу засобу творчих проєктів на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання.

Завдання дослідження:

- провести діагностику стану розвитку зв'язного мовлення в учнів початкової школи;
- розробити систему роботи з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів засобом творчих проєктів на уроках літературного читання;
- на її основі розробити та практично апробувати систему творчих проєктів з учнями експериментальної групи;
- визначити вплив та доцільність організації творчих проєктів, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що розвиток зв'язного мовлення у молодших школярів буде більш ефективним за таких умов:

- 1) систематичного впровадження творчих проєктів на уроках літературного читання;
- 2) створення відповідного освітнього середовища для самостійної творчої діяльності дитини;
- 3) забезпечення співпраці та співтворчості усіх учасників освітнього процесу;
- 4) використання проблемних запитань, які змушують дитину шукати відповіді, розв'язувати задачі й загадки, відповідні життєвому досвіду та рівню розвитку дитини.

У розділах 2.1–2.3 кваліфікаційної роботи представлений детальний опис кожного із вищенаведених етапів дослідно-експериментальної роботи.

2.1. Вивчення рівня сформованості зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку

Цей розділ присвячений аналізу змісту констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи, *метою* якого стало визначення вихідного рівня розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів, які стануть учнями контрольної та експериментальної груп.

Завдання етапу:

- 1) підібрати методичний інструментарій для проведення діагностики вихідного рівня розвитку зв'язного мовлення молодших школярів, які навчаються в 3-А та 3-Б;
- 2) провести обстеження учнів 3 класів щодо рівня розвитку зв'язного мовлення молодших школярів і визначити ЕГ та КГ за результатами констатувального етапу дослідження;
- 3) провести аналіз отриманих результатів.

Термін проведення констатувального етапу: жовтень-листопад 2022 р.

На даному етапі дослідно-експериментальної роботи було проведено аналіз сучасної психолого-педагогічної та методичної літератури, наукових публікацій щодо особливостей розвитку зв'язного мовлення молодших школярів, а також вивчено багато методик, спрямованих на визначення стану сформованості окремих аспектів зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку (використання фразового мовлення, уміння переказувати прочитаний/прослуханий текст тощо). Як результат, нами було визначено низку критеріїв і показників (див.табл. 2.1), а також рівнів розвитку зв'язного мовлення в учнів початкової школи.

Таблиця 2.1

Критерії та показники розвитку зв'язного мовлення молодших школярів

Критерії розвитку зв'язного мовлення молодших школярів	Показники	Методика дослідження
Когнітивний	1) учень вміє та знає зміст та значення поданих слів, крилатих виразів, фразеологізмів тощо; 2) молодший школяр уміє пояснювати значення поданих слів/ словосполучень, крилатих виразів та фразеологізмів з прочитаних літературних творів, а також використовувати їх у своєму мовленні під час складання розповідей, переказів, побудови своїх висловлювань на основі власного пережитого досвіду; 3) учень розуміє та усвідомлює доцільність використання поданих слів /словосполучень, крилатих виразів, фразеологізмів із літературних творів під час своєї мовленнєвої діяльності (усних та письмових переказів, розповідей, висловлення власної думки).	Методика діагностики стану розвитку мовлення дитини молодшого шкільного віку (І. Смирнова)
Експресивний	1) образність (учень уміє та здатен надавати оцінку або характеристику предметів, явищ, подій, людей, ситуацій із використанням варіативних художньо-стилістичних та/або наочно-образних засобів зв'язного мовлення); 2) емоційність (учень відображає у своєму зв'язному мовленні почуття, переживання, емоції, настрої).	Ігрова методика «В гостях у казки» (авторська розробка Н. Ковальової)
Оперативний	1) учень вміє переказувати прочитані/прослухані літературні твори із використанням крилатих виразів, фразеологізмів, слів у переносному значенні; 2) молодший школяр вміє правильно відтворювати та ситуативно застосовувати слова/словосполучення, фрази, крилаті вирази, фразеологізми, цитати з	Авторська методика вивчення переказу дітей молодшого шкільного віку (Н. Ковальова)

	літературних творів у своєму монологічному мовленні (усно та/або на письмі); 3) учень логічно та послідовно будує свої мовленнєві висловлювання, доводить свою думку/позицію під час виступів, відповідей на запитання за змістом літературного твору.	
--	---	--

Джерело: складено автором.

У таблиці 2.2 наведемо визначені нами рівні розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.

Таблиця 2.2

Рівні розвитку зв'язного мовлення молодших школярів

Рівень	Характеристика
<i>Високий</i>	<p>Молодший школяр повністю розуміє зміст окремих слів у переносному значенні, крилатих виразів, фразеологізмів, які використовуються в літературному творі, активно та свідомо їх використовує в процесі монологічного мовлення (усно та на письмі).</p> <p>Учень активно використовує у своєму мовленні художні засоби мовлення (експресивні, комунікативні, художньо-образні тощо). В учня сформований багатий словник. Висловлювання учня мають структурований, логічний, послідовний та емоційно забарвлений характер.</p> <p>Учень самостійно (не звертаючись по допомогу до вчителя або на опору на текст) вміє переказувати прочитаний літературний текст, будувати логічно розповіді /описи, характеризувати та надавати оцінку подіям, людям, життєвим ситуаціям тощо, ділитися власним життєвим досвідом.</p> <p>Монологічне мовлення (письмове та усне) розвинені.</p>
<i>Середній</i>	<p>Молодший школяр не завжди в повному обсязі розуміє зміст окремих слів, поданих у переносному значенні, крилатих виразів, фразеологізмів, які використовуються в літературному творі, тому не завжди може активно та свідомо використовувати їх у своєму монологічному мовленні (усно та на письмі). Звертається за допомогою до вчителя або батьків для отримання пояснень щодо значення окремих одиниць мови.</p> <p>Словниковий запас в учня сформований, проте активний словник не дуже багатий на експресивну лексику. Учень епізодично використовує у своєму зв'язному мовленні (під час переказів, описових розповідей, висловлюванні власної думки тощо) художньо-образні та експресивні засоби мовлення.</p> <p>Висловлювання молодшого школяра не завжди має логічно структурований характер; інколи трапляються випадки втрати послідовності речень під час переказів літературного твору, має місце «перестрибування» учня з однієї думки на іншу. Мовлення учня має емоційно забарвлений характер, проте спостерігається сором'язливість під час вираження молодшим школярем своїх емоцій/почуттів, власних думок.</p> <p>Учень вміє самостійно без опори здійснювати переказ прочитаного/прослуханого тексту, відповідати на поставлені запитання, розповідати про життєві ситуації та свій досвід, складати розповіді/описи, однак може звертатися за допомогою до вчителя.</p> <p>Монологічне мовлення сформоване, проте не яскраво виражене. Дитина потребує часу, щоб придумати речення, а потім його записати.</p>

Продовження табл. 2.2

Рівень	Характеристика
<i>Низький</i>	<p>Молодший школяр повністю або частково не розуміє зміст окремих слів у переносному значенні, крилатих виразів, фразеологізмів, які використовуються в літературному творі, тому не може свідомо їх використовувати в процесі свого монологічного мовлення (усно та на письмі).</p> <p>В учня відзначається бідність словникового запасу, тому під час переказів та розповідей він не використовує художньо-експресивні засоби, може недоречно використовувати фрази та речення із переносним значенням, надаючи їм неправильні смислові відтінки та навантаження. Учень соромиться звертатися за допомогою до вчителя та/або батьків.</p> <p>Молодший школяр не хоче виконувати завдання із розвитку зв'язного мовлення (написання творів/міні-есе; усні/письмові перекази за змістом прочитаного/прослуханого літературного твору; створювати розповіді на основі власного досвіду) або виконує завдання з труднощами. Учень на уроках літературного читання переважно мовчить і не хоче відповідати на поставлені вчителем запитання щодо прочитаного тексту, або може надати непоширену відповідь (2-3 речення) без емоційної забарвленості. Власні висловлювання молодшого школяра не завжди логічно структуровані та послідовні, фразове мовлення не завжди завершене. Учень вміє розповідати та переказувати тексти, будувати розповіді/описи, але з опорою або з допомогою вчителя (допоміжні та навідні запитання, підказки тощо), проте монологічне мовлення розвинене на недостатньому рівні.</p>

Джерело: складено автором.

Схарактеризуємо діагностичний інструментарій, обраний нами для проведення констатувального етапу дослідження рівня розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів.

1. Методика діагностики стану розвитку мовлення дитини молодшого шкільного віку І. Смирнової має за мету визначити рівень розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів та навичок використання крилатих виразів, фразеологізмів у зв'язному мовленні, побудови розповідей на основі поданих слів/словосполучень (див. Додаток Б).

Оцінювання відповідно до цієї методики здійснюється за бальною системою та передбачає три рівні сформованості мовленнєвого розвитку учня початкової школи, а саме: «Високий рівень» (142-170 балів); «Середній рівень» (98-141 бал); «Низький рівень» (0-97 балів).

2. Авторська методика вивчення переказу дітей молодшого шкільного віку (Н. Ковальова), спрямована на вивчення стану сформованості у молодшого

школяра навичок монологічного мовлення, вміння переказувати прочитані літературні твори за поданими словами (*див. Додаток В*).

Відповідно до цієї методики оцінювання здійснюється за бальною системою, а саме: «Високий рівень» (51-60 балів); «Середній рівень» (35-50 балів); «Низький рівень» (0-34 бали).

3. Авторська ігрова методика «В гостях у казки» (Н. Ковальова) є розробкою автора кваліфікаційної роботи з метою визначення сформованості у молодших школярів навичок використання в мовленні зачинів та кінцівок народних казок, складання розповідей/переказів (*див. Додаток Г*).

Згідно з даною методикою оцінювання учнів також проводиться за бальною системою, а саме: «Високий рівень» (30–39 балів); «Середній рівень» (18–29 балів); «Низький рівень» (0-17 балів).

У межах нашого дослідження проведення діагностичного обстеження учнів обох класів проводилося в міні-групах в онлайн-режимі з використанням технологій дистанційного навчання (синхронно) по 3-4 дитини.

На рис. 2.1-2.2 представлені результати проведеної діагностики щодо визначення когнітивного критерію розвитку зв'язного мовлення в учнів, які навчаються в 3-А та 3-Б (методика І. Смирнової, адаптована під мету дослідження) на констатувальному етапі.

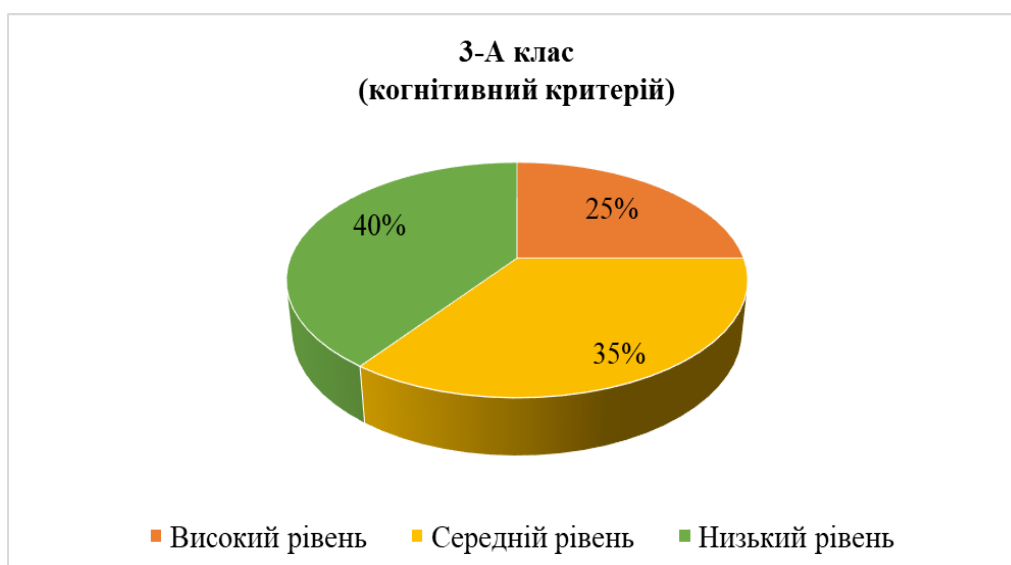

Рис. 2.1. Рівень розвитку зв'язного мовлення в учнів 3-А класу за методикою І. Смирнової (когнітивний критерій) на констатувальному етапі

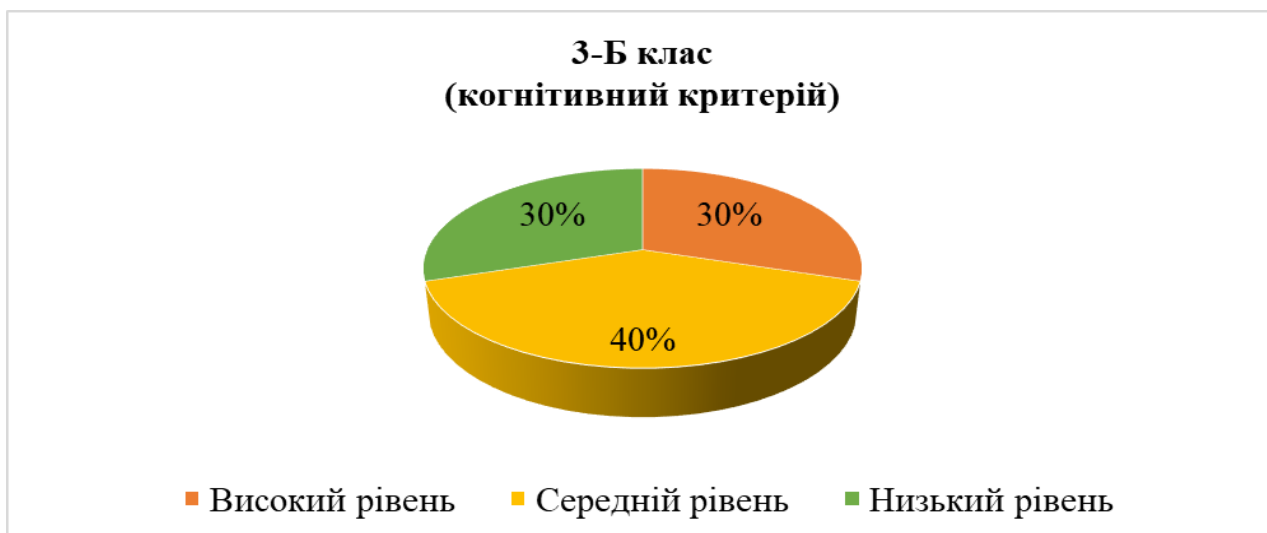

Рис. 2.2. Рівень розвитку зв'язного мовлення в учнів 3-Б класу за методикою І. Смирнової (когнітивний критерій) на констатувальному етапі

Згідно з даними, наведеними на рис. 2.1-2.2, можна дійти висновку про те, що серед учнів, що навчаються в 3-А класі, переважає низький рівень розвитку зв'язного мовлення – 40% респондентів (8 осіб), у той час, як серед учнів 3-Б класу низький рівень виявлено у 30% респондентів (6 осіб). Ця категорія молодших школярів частково розуміє або не розуміє особливостей використання крилатих виразів, фразеологізмів, використовуваних в дитячих літературних творах та у побуті, тому вони не можуть використовувати їх під час своїх розповідей або переказів. Учні не запам'ятовують семантичне значення фразеологічних зворотів. Наприклад, деякі учні не зрозуміли переносне значення виразу «Малюк Коргі так набігався, що валився з ніг» (дуже втомився).

Серед учнів, які навчаються в 3-Б класі, переважає середній рівень розвитку зв'язного мовлення, склавши 40% респондентів (8 осіб), а в 3-А класі цей рівень виявлено у 35% дітей (7 осіб). Учні самостійно можуть відповідати на поставлені вчителем запитання, усвідомлюють, які фразеологізми або вирази доцільно використовувати у своєму монологічному мовленні під час написання переказів або усних розповідей на уроках за змістом літературного твору.

Високий рівень лексичного розвитку було виявлено у 25% респондентів (5 осіб) 3-А класу та у 30% респондентів (6 осіб) 3-Б класу. Молодші школярі легко

впоралися з усіма діагностичними завданнями за змістом літературного твору. Вони швидко та вправно підбирають слова, фрази, крилаті вирази, фразеологізми, які використовуються в дитячих літературних творах та у побуті, що є протилежними та спільними за значенням; використовують різноманітні мовні засоби та віршовані рядки, цитати під час відповіді на поставлені вчителем запитання. Зв'язне мовлення логічне, структуроване, емоційно забарвлене.

Показники стану розвитку оперативного критерію розвитку зв'язного мовлення в молодших школярів 3-А та 3-Б класів за авторською методикою Н. Ковальнової наведені на рис. 2.3-2.4.

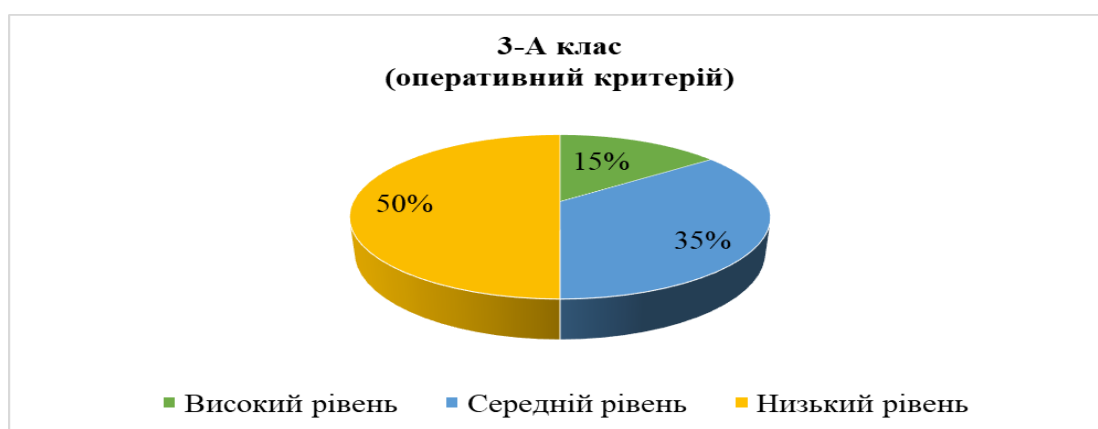

Рис. 2.4. Рівень сформованості в учнів 3-А класу вміння прочитаний текст (оперативний критерій) на констатувальному етапі

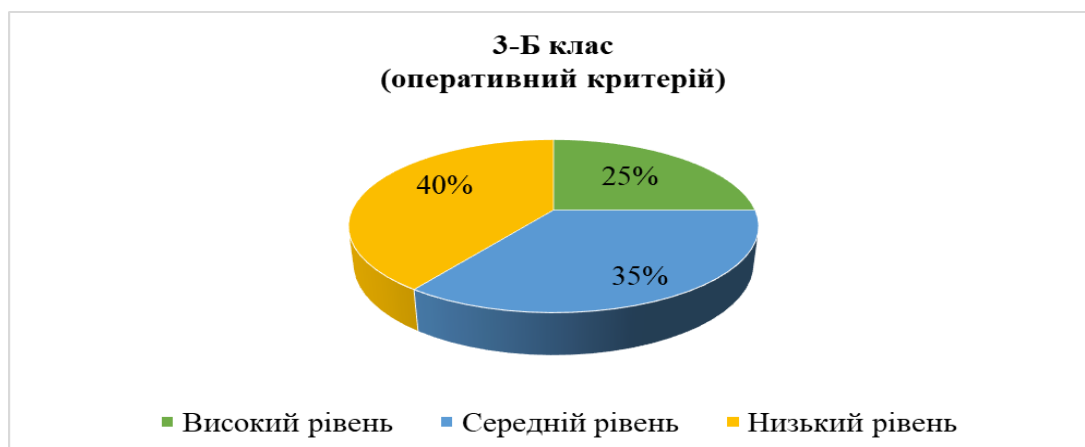

Рис. 2.4. Рівень сформованості в учнів 3-Б класу вміння прочитаний текст (оперативний критерій) на констатувальному етапі

За даними на рис. 2.3-2.4, ми можемо дійти висновку про те, що як в 3-А, так і в 3-Б класах переважає низький рівень розвитку вміння переказувати

прочитаний текст – 50% респондентів (10 осіб) та 40% респондентів (8 осіб) відповідно. Це свідчить про те, що у молодших школярів виникають труднощі із побудовою зв'язних висловлювань на основі прочитаного або прослуханого літературного твору; вони не завжди здатні швидко та влучно відповідати на поставлені вчителем запитання за змістом літературного твору, не можуть скласти цікаві розповіді на основі запропонованих учителем слів, не виявляють бажання брати участь у казкотворенні.

В обох досліджуваних групах учнів виявлено однакові показники середнього рівня сформованості вміння переказувати текст – по 35% (7 осіб в 3-А та 7 осіб в 3-Б). Молодші школярі вміють описувати події та сюжетну лінію прочитаного твору, характер головних героїв літературних творів.

Високий рівень сформованості вміння переказувати текст та будувати нові сюжетні лінії у молодших школярів виявлено у 15% респондентів (3 особи) 3-А та 25% респондентів (5 осіб) 3-Б.

На рис. 2.5-2.6 представлені отримані результати проведеної діагностики експресивного критерію розвитку зв'язного мовлення в учнів початкової школи за авторською ігровою методикою Н. Ковальнової «В гостях у казки» у межах констатувального етапу нашого дослідження.

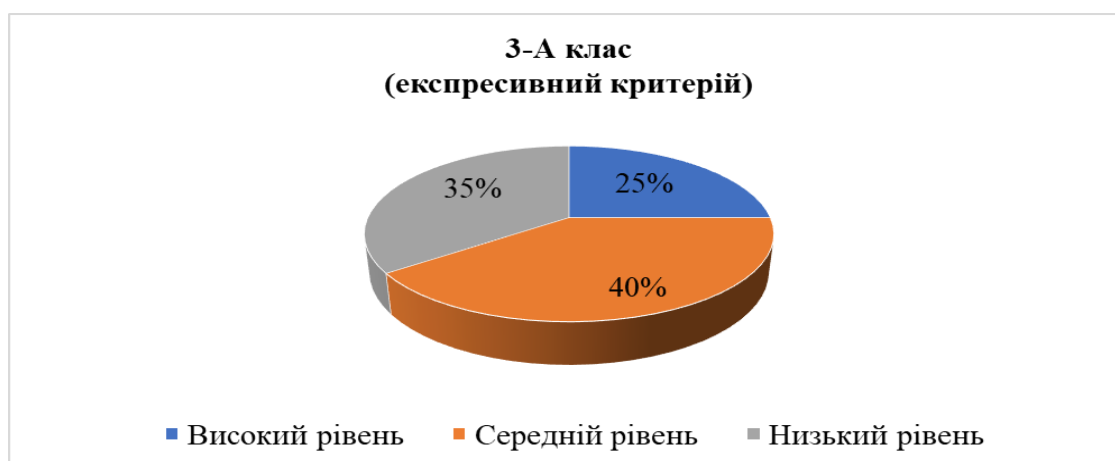

Рис. 2.5. Рівень розвитку експресивного мовлення в учнів КГ за авторською ігровою методикою Н. Ковальнової (експресивний критерій) на констатувальному етапі

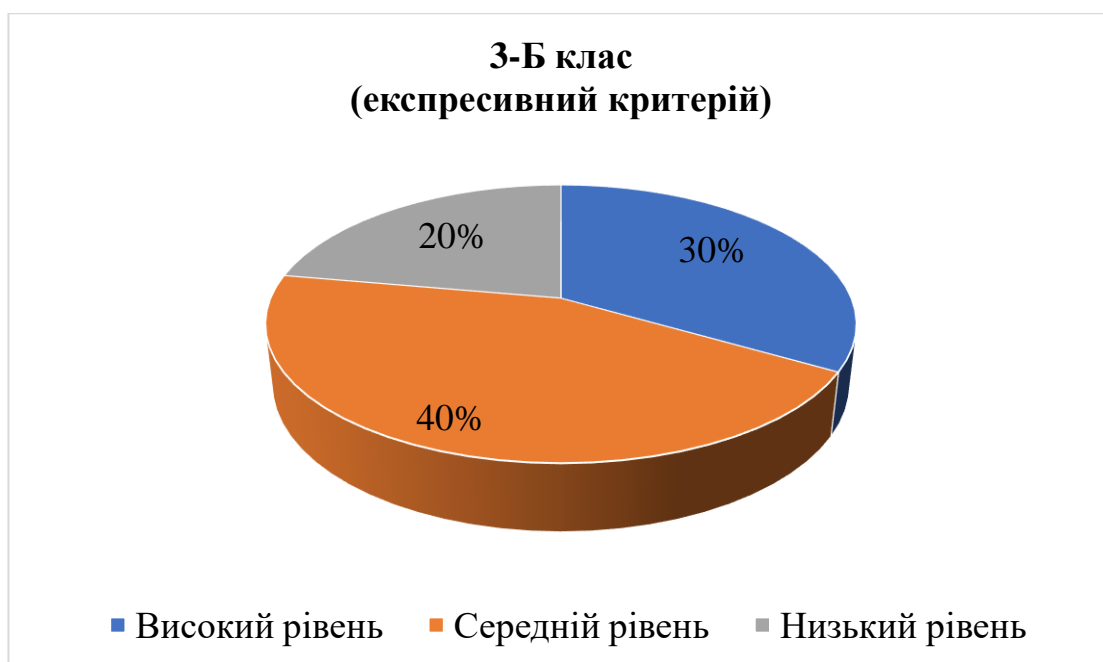

Рис. 2.6. Рівень розвитку експресивного мовлення в учнів КГ за авторською ігровою методикою Н. Ковальової (експресивний критерій) на констатувальному етапі

Аналізуючи дані, представлені на рис. 2.5 – 2.6, можна дійти висновку про те, що в обох досліджуваних групах молодших школярів переважає середній рівень сформованості експресивного критерію розвитку зв'язного мовлення – 40% респондентів (8 осіб) в 3-А та 50% респондентів (10 осіб) в 3-Б. Учні здатні використовувати експресивну лексику з метою опису головних героїв літературних творів, предметів та ситуацій, але з опорою на картинки /ілюстративний матеріал, підказки, які надає вчитель на уроці.

Низький рівень сформованості експресивного критерію розвитку зв'язного мовлення було виявлено у 35% респондентів (7 осіб) в 3-А та у 20% респондентів (4 особи) в 3-Б. Учні відмовляються від використання експресивних засобів мовлення під час побудови своїх висловлювань. Молодші школярі у своєму мовленні є малоемоційними та не дають жодної характеристики предметам, людям, ситуаціям, у тому числі головних героїв улюблених казок, історій із життя тощо.

У 25% респондентів (5 осіб) 3-А та 30% респондентів (6 осіб) 3-Б виявлено високий рівень розвитку зв'язного мовлення за експресивним критерієм, що

свідчить про те, що молодші школярів мають чудові здібності до складання логічних та послідовних описів подій, сюжетної лінії та головних героїв прочитаних літературних творів, використовуючи при цьому експресивну лексику, що дає змогу дати позитивну/негативну оцінку їх вчинкам та діям, висловити свої емоції та ставлення до головних героїв та їх вчинків, поведінки тощо. Учні активно використовують сталі вирази із казок та віршованих творів, проявляють творчий підхід під час виконання діагностичних завдань.

Узагальнивши результати проведеного експериментального дослідження за трьома критеріями розвитку зв'язного мовлення (когнітивного, оперативного та експресивного), представлених на рис. 2.1–2.6, було сформовано загальні результати проведеної діагностики рівня розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів, які навчаються в 3-А та 3-Б на констатувальному етапі (див. рис. 2.7).

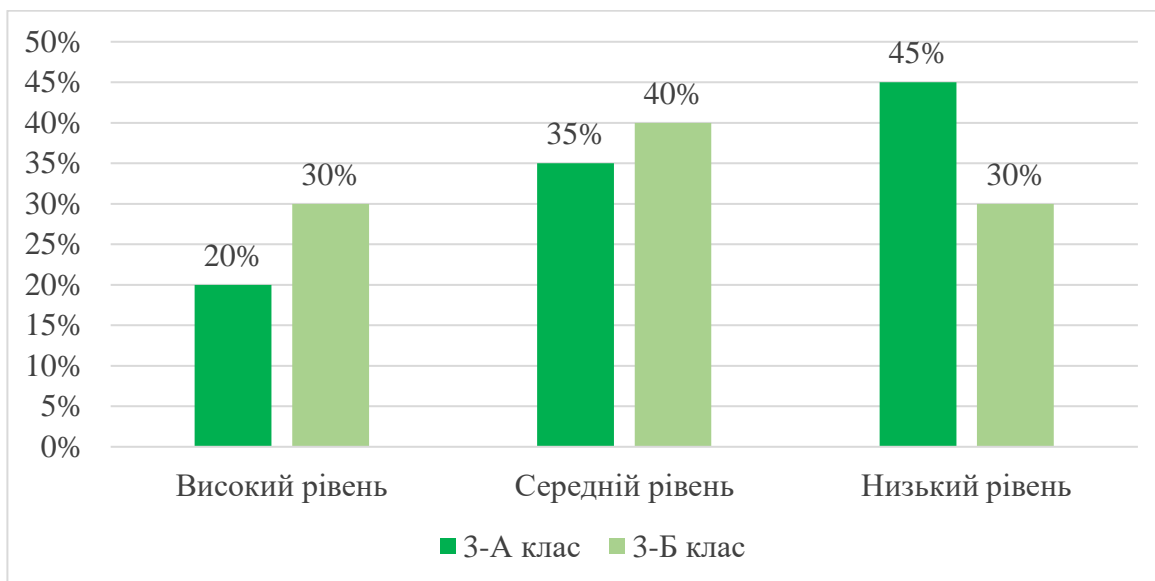

Рис. 2.7. Рівень розвитку зв'язного мовлення в учнів 3-А та 3-Б класу на уроках літературного читання на констатувальному етапі

Виходячи з даних, представлених на рис. 2.7, встановлено, що в учнів 3-А класу переважно сформований низький рівень розвитку зв'язного мовлення – 45% (9 осіб), що означає, що учні інколи не розуміють змісту окремих слів у переносному значенні, крилатих виразів, фразеологізмів, які використовуються вони прочитали в уривках літературних творів, тому не можуть свідомо їх

використовувати в процесі свого монологічного мовлення, зокрема не можуть записати їх під час переказу або розповіді. Більше того, у молодших школярів бідний словниковий запас, тому вони майже не застосовують художньо-експресивні засоби мовлення, а інколи недоречно використовують фрази та речення із переносним значенням, через що смисл висловлення змінюється.

Молодші школярі не хочуть виконувати завдання із розвитку зв'язного мовлення на уроках літературного читання (писати твори, міні-есе до творчих проєктів, виступати з переказами або казкотворенням за змістом прочитаного), оскільки соромляться того, що завдання їм виконувати важко та наявні певні труднощі. На уроках літературного читання категорія учнів з низьким рівнем переважно мовчать і не хочуть відповідати на поставлені вчителем запитання щодо прочитаного тексту або надають непоширені відповіді (2-3 речення) без емоційної забарвленості. Відзначаються порушення логічної структури та послідовності власних висловлювань молодших школярів, через що вони схожі на незавершені.

Середній рівень розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів на констатувальному етапі дослідження було виявлено у 35% респондентів (7 осіб) 3-А класу та у 40% респондентів (8 осіб) 3-Б класу. Встановлено, що учні не завжди в повному обсязі розуміють зміст окремих слів, поданих у переносному значенні, крилатих виразів, фразеологізмів, які використовуються в літературному творі, тому не завжди можуть активно та свідомо використовувати їх у своєму монологічному мовленні, через що вимушені звертатися за допомогою до вчителя або батьків для отримання відповідних пояснень. Словниковий запас в учнів сформований, проте активний словник не дуже багатий на експресивну лексику. Учні епізодично використовують у своєму зв'язному мовленні (під час переказів, описових розповідей, висловлюванні власної думки тощо) художньо-образні та експресивні засоби мовлення. Висловлювання молодших школярів не завжди має логічно структурований характер; інколи трапляються випадки втрати послідовності речень під час переказів літературного твору, має місце «перестрибування» учнів з однієї думки

на іншу. Мовлення має емоційно забарвлений характер, проте спостерігається сором'язливість під час вираження молодшими школярами цієї категорії своїх емоцій/почуттів, власних думок.

Монологічне мовлення сформоване, проте не яскраво виражене. Дитина потребує часу, щоб придумати речення, а потім його записати.

Високий рівень розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів було виявлено у 20% респондентів (4 особи) в 3-А класі та у 30% респондентів (6 осіб) в 3-Б класі. Встановлено, що учні повністю розуміють зміст окремих слів у переносному значенні, крилатих виразів, фразеологізмів, які використовуються в літературному творі, активно та свідомо їх використовують у процесі монологічного мовлення (як під час усних переказів, так і письмово). Учні активно використовують у своєму мовленні художні засоби мовлення (експресивні, комунікативні, художньо-образні тощо), мають багатий словниковий запас, а їхні висловлювання характеризуються структурованістю, логічністю, послідовністю та емоційною забарвленістю. Встановлено, що молодші школярі чудово переказують прочитані літературні твори, будуть власні висловлювання на основі власного пережитого досвіду.

Таким чином, на основі проведеного експериментального дослідження на констатувальному етапі в 3-А та 3-Б класах було встановлено, що вихідний рівень розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи на уроках літературного читання є недостатнім: існують труднощі у побудові молодшими школярами власних висловлювань під час переказу літературних творів (довго міркують перед тим, як сказати речення; неправильно використовують слова у переносному значенні в контексті речення; фразове мовлення збіднене; тощо), порушують послідовність подій сюжетної лінії, неправильно використовують фразеологізми або крилаті вирази під час мовлення (письмово та усно). Все це потребує проведення цілеспрямованої педагогічної роботи із використанням інноваційних технологій навчання, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання.

2.2. Обґрунтування змісту та системи експериментальної роботи з учнями молодших класів з проблеми дослідження

На основі проведеного дослідження показників рівня сформованості зв'язного мовлення в учнів 3-А та 3-Б класів гімназії №2 м. Новомосковська Дніпропетровської області, було виявлено доцільність у розробці системи експериментальної роботи з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів засобом творчих проєктів на уроках літературного читання з урахуванням положень Концепції Нової української школи, інтересів учнів, а також на основі побудови освітнього процесу на засадах дитиноцентризму, компетентісного, діяльнісного та інтегрованого підходів.

Формувальний етап дослідно-експериментальної роботи проводився з учнями 3-А класу, а клас було визначено як експериментальну групу, оскільки на констатувальному етапі експерименту учні 3-А продемонстрували нижчі показники. На формувальному етапі передбачалася організація та проведення 7 творчих проєктів на уроках літературного читання, які відповідали навчальній програмі закладу освіти, календарно-тематичному плануванню, а також враховували положенням Типової освітньої програми початкової школи, розробленої під керівництвом О. Савченко. У процесі реалізації творчих проєктів передбачалася інтеграція мовно-літературної, громадянської та історичної освітніх галузей («Літературне читання» + інтегрований курс «Я досліджую світ»).

Мета формувального етапу: розробка, обґрунтування та практична апробація системи роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи засобом творчих проєктів на уроках літературного читання.

Завдання етапу:

- 1) розробити систему роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи засобом творчих проєктів на уроках літературного читання з урахуванням календарно-тематичного планування та

навчальної програми гімназії №2 м. Новомосковська Дніпропетровської обл.;

- 2) на основі запропонованої системи роботи розробити 7 творчих проєктів для учнів ЕГ;
- 3) організувати та провести з молодшими школярами розроблені 7 творчих проєктів з розвитку зв'язного мовлення на уроках літературного читання.

Термін проведення формувального етапу: листопад 2022 р. – квітень 2023 р.

Термін реалізації експериментальної роботи: 4 календарних місяці.

Кількість творчих проєктів в ЕГ: 7 творчих проєктів на уроках літературного читання (згідно з календарно-тематичним планом).

Навчально-методичний комплекс:

- 1) Богданець-Білоskalенко Н., Шумейко Н. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Частина 2. Київ: Грамота, 2020. 160 с.
- 2) Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 3, 4 класах серії «Шкільна бібліотека» / укладач, автор передмови Стус Т.В. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 192 с.

Крім передбачених навчальною програмою творів дитячої літератури для проведення творчих проєктів нами було взято літературні твори сучасних авторів, які у своїх казках та оповіданнях ставлять важливі питання, з якими щодня стикаються діти в повсякденному житті (наприклад, Дж. Барклем «Зимова історія» [15]; К. Баумгарт «Різдвяна зіронька Лаури» [16]; авторська казка Ю.Беднарк «Дуся і Поросятко Гав. Перший день у садочку» [17] та ін.).

Основа експериментальної системи роботи: творчий проєкт як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання, що спрямований як на формування та розвиток зв'язного мовлення учнів початкової школи, так і активізацію й розвиток пізнавально-пошукової та

творчої сфер дітей, спрямування їх на активну міжособистісну взаємодію у процесі реалізації проєктної діяльності.

Види навчальних завдань: творчі, продуктивно-пошукові, ігрові, комунікативні.

Організація та практична реалізація творчих проєктів на уроках літературного читання в ЕГ здійснювалася у чотири послідовних етапи – «Підготовчий», «Ознайомлювальний», «Продуктивно-моделюючий» та «Творчо-імпроваційний», які представлені на рис. 2.9.

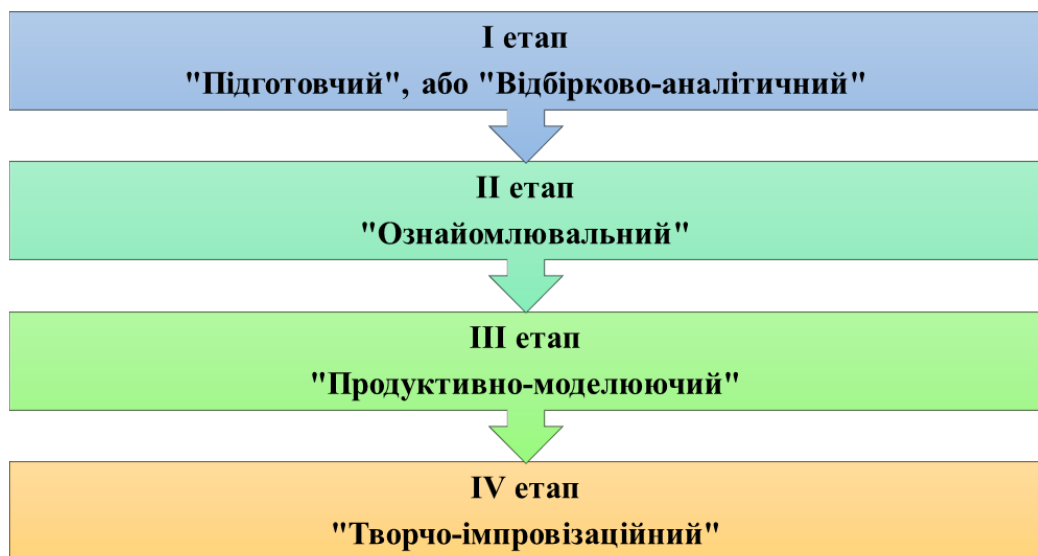

Рис. 2.9. Етапи організації та проведення творчих проєктів з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання

Охарактеризуємо кожен із наведених на рис. 2.9 етапів більш детально.

1. Етап I – «Підготовчий» («Відбірково-ознайомлювальний») – полягає у вивченні інтересів та вподобань учнів, які навчаються в експериментальній групі, проведення з ними бесід під час ранкових кіл на теми: «Мій улюблений мультфільм / казка / комп'ютерна гра», «Мій улюблений казковий герой», «Я – мрійник» тощо, які дають змогу більш детально дізнатися про особистісну сферу молодших школярів.

На цьому етапі педагог обирає орієнтовний перелік тем, які були б цікаві для проведення творчих проєктів на уроках літературного читання. Тут вчитель також повинен намітити орієнтовні сюжети творчих завдань/ігор/вправ для

молодших школярів та підібрати цікаву дитячу літературу для реалізації проєктів.

2. Етап II – «Ознайомлювальний» – полягає в ознайомленні учнів з творами дитячої літератури та їхніми авторами. Якщо це народні казки, то діти можуть разом поміркувати над тим, чому саме в такій інтерпретації народна казка дійшла до наших днів, а якщо авторські літературні твори, то доцільно ознайомити дітей з елементами біографії письменників та поетів, цікавинками з їхнього життєвого та творчого шляху тощо.

На цьому етапі доцільно проводити читання літературних творів, їх оповідання, організовувати та проводити літературні вікторини, прочитувати твір по ролях тощо.

3. Етап III – «Продуктивно-модельючий» – передбачає виконання учнями різних інтерактивних та творчих вправ на розвиток зв'язного мовлення під час уроків літературного читання за сюжетами літературних творів: сюжетно-рольових ігор, дидактичних ігор, побудову сенканів, використання стратегії «б капелюшків», «тронування» та ін. На цьому етапі відбувається обговорення літературного твору, спрямованого на розвиток експресивного та комунікативного мовлення під час побудови діалогів та обговорення запропонованих проблемних питань, критичного мислення та наскрізного вміння висловлювати власну думку рідною мовою.

4. Етап четвертий – «Творчо-імпровізаційний» – передбачає безпосередню творчо-продуктивну діяльність учнів на основі прочитаного літературного твору або ознайомлення з біографією письменників/поетів, що може бути реалізована у формі мультимедійної презентації, відеороликів, оформлення лепбука, створення пам'ятки або запрошень на літературний вечір, створення «Книги казок 3-А» тощо.

На цьому етапі також передбачається, що учні спочатку індивідуально, а згодом і в парах або групах починають активно взаємодіяти між собою в різних видах діяльності – дослідницькій, творчій, пізнавально-пошуковій, при цьому всі вони зводяться до подальшої активізації мовленнєвої діяльності, тобто розвитку

діалогічного та монологічного мовлення під час проведення ігор-драматизацій, інсценування літературних творів, участі у святах та ін.

У таблиці (див.табл. 2.3) наведено тематичний план творчих проєктів із розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання, розроблений для учнів 3-А класу (експериментальна група).

Таблиця 2.3

**Тематичний план творчих проєктів із розвитку зв'язного мовлення
молодших школярів в ЕГ на уроках літературного читання**

<i>Тема творчого проєкту</i>	<i>Мета</i>	<i>Літературний твір</i>
«Бюро добрих справ»	Формування в учнів уявлень про «добрі» та «погані» справи; розвиток зв'язного мовлення (усного та писемного); виховання морально-духовних цінностей; формування вміння підбирати до поданих слів синоніми та складати з ними описові міні-розповіді про добрі та погані вчинки людей; використовувати приказки та прислів'я у мовленні та пояснювати їх зміст.	«Добро і зло» (Н. Поклад)
«В гостях у Дусі та Поросятка Гава»	Формування в учнів умінь долати свої страхи та внутрішні переживання; формування уявлень про можливість знайти справжніх друзів у дитячому колективі; розвиток любові до творчості сучасних письменників; розвиток зв'язного мовлення; формування вміння створювати «колажі вражень» та «хмаринки тегів» за сюжетом прочитаного літературного твору; розвиток умінь ділитися враженнями з однокласниками про свій пережитий досвід першого відвідування дитячого садочка або про перший день у школі.	«Дуся і Поросятко Гав. Перший день у садочку» (Ю. Беднарек)
«Іван Франко – крутий хлопець!»	Ознайомлення учнів з життєвим та творчим шляхом українського письменника та поета; розвиток зв'язного мовлення; формування в учнів умінь переказувати авторські народні казки по ролям, використовуючи засоби театралізованої імпровізації; вправління у казкотворенні та сторітелінгу.	«Три міхи хитроців» (І. Франко)
«Годівничка для синички»	Формування в молодших школярів екологічної компетентності; розвиток зв'язного мовлення; виховання дбайливого ставлення до природи та її мешканців; формування; формування вміння використовувати фразеологічні звороти у зв'язному мовленні та пояснювати їх зміст; розвиток умінь будувати сенкани та асоціативні кущі за змістом прочитаного літературного твору; розвиток умінь ділитися враженнями з	«Їдальня для птахів» (О. Копиленко)

	однокласниками та ставити один одному запитання.	
«Космічна подорож»	Формування у молодших школярів уявлень про незвідані простори космосу засобами дитячої літератури; розвиток зв'язного мовлення; розвиток пізнавального інтересу та творчих здібностей; формування вміння створювати мультимедійні презентації та описувати слайди за темою творчого проєкту; формування вміння вигадувати та надавати опис новим неіснуючим предметам/об'єктам, будувати цікаві сюжетні лінії (казкотворення/сторітелінг).	«Малюк» (О. Чаклун)
«Подорож у минуле України. Без минулого – немає майбутнього»	Сприяння розвитку пізнавального інтересу дітей до історичного минулого українського народу, його культури, звичаїв та традицій; узагальнення та систематизація знань учнів про Україну, державні та народні символи; формування уявлень про можливість поринути до звичаїв, традицій та культури через долучення дітей до мистецтва та літератури; розвиток зв'язного мовлення молодших школярів за допомогою використання інтерактивних технологій навчання під час творчих проєктів (+, -, ?; «6 капелюшків» тощо).	«Вишиванка» (О. Караванська)
«У світі комах та жуків»	Формування в учнів екологічної компетентності; ознайомлення дітей з особливостями розвитку окремих видів комах через дитячу літературу у весінній період; розвиток зв'язного мовлення (писемного та усного); виховання бережливого ставлення до природи та її мешканців; формування вмінь створювати лепбуки та наповнювати їх власними загадками та цікавими виразами, надавати їм пояснення; формування вміння писати міні-есе на задану тематику та презентувати їх перед класом.	«Дуже голодна гусінь» (Е. Карл)

Джерело: складено автором.

Охарактеризуємо деякі з наведених у таблиці 2.3 творчих проєктів, організованих і проведених для учнів ЕГ, які їм найбільше сподобалися.

Одним із найбільш яскравих та цікавих для учнів 3-А класу став *творчий проєкт «В гостях у Дусі та Поросятка Гава»*, в основу якого було покладено авторську казку Ю. Беднарек «Дуся і Поросятко Гав. Перший день у садочку». Ідея для творчого проєкту виникла під час проведення ранкового кола з учнями в «Піжамний день», коли діти були присутні на уроках, вдягнені у свої піжами, і ділилися своїми враженнями про улюблені книги (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Фрагмент презентації до творчого проєкту в 3-А класі на тему «В гостях у Дусі та Поросятка Гава»

У ході проєкту учням було запропоновано багато різних завдань, а саме:

1) бесіди за сюжетом авторської казки на тему: «Чому Дуся боялася йти до садочка? А ви боялися ходити до садочка, коли були маленькі? Чому?», «Чи боялися ви йти до школи? Чому?», «Як перетворити страх йти до школи у захоплення та любов?», «Що ви відчуваєте, коли боїтеся?»; «Хто і від чого захищав Дусю у садочку?» (дискусія + описова розповідь дітей за технікою «Ланцюжок»);

2) словесні вправи-ігри «Переказ казки за картинками», «Знайди помилку в сюжеті», «Якби я був/була Дусею, то я б...»;

3) ігрові вправи на розвиток зв'язного мовлення «Придумай незвичного чудо-звіра» (який захищатиме у школі/садочку/коли поганий настрій тощо), «Здогадайся, що за звір?», «Як звати звіра?» та ін.

Серед багатьох завдань, які були запропоновані учням під час проєкту, найбільше сподобалася сюжетно-рольова імпровізована гра «Подолай фіолетового дракона», суть якої полягала у тому, що кожен учень класу розповідав однокласникам про свої особисті страхи. Наприклад, одні учні акцентували увагу на страху темряви, інші – бояться вибухів, треті – залишатися самим удома. Головним завданням тут було поділитися своїми думками про те,

як саме кожен з учнів «долає свого фіолетового дракона» (у Дусі – це Поросятко Гав, найкращий друг, який допомагає не боятися ходити у садочок, а в учнів – це «улюблена ковдра», «цікавий мультфільм», «обійми мами або тата» тощо). Також учні давали свої поради один одному, як найкраще боротися зі своїми страхами, та намалювали кожен свого «фіолетового дракона», демонстрували один одному свої малюнки й обговорювали, а інші повинні були здогадатися, що ж за страх прихований на малюнку.

Також учням сподобалося завдання «Придумай незвичного чудо-звіра», яке передбачало вигадування свого неіснуючого «чудо-звіра», якого треба було спочатку намалювати, а згодом скласти про нього описову розповідь, розкрити його характер, особливості тощо (рис. 2.11). Наприклад, учні вигадали «вівце-злюка» («Вівця злючка»), «білкокрокопаху» (білка+крокодил+черепаха), «метелестраусвин» (метелик+страус+поросятко) та ін.

**Рис. 2.11. Малюнки до творчого проєкту в 3-А класі
(вправа «Придумай незвичного чудо-звіра»)**

Цікавим для учнів 3-А класу став творчий проєкт «Подорож у минуле України. Без минулого – немає майбутнього», спрямований на формування національно-культурної ідентичності молодших школярів. Під час проєкту учні ознайомилися з «Легендою про дівчину Україну» (рис. 2.12-2.13), відповідали на цікаві запитання до прочитаного тексту та вигадували загадки.

Рис. 2.12. Презентація учнів 3-А класу до творчого проєкту «Подорож у минуле України. Без минулого – немає майбутнього»

Рис. 2.13. Малюнки учнів 3-А класу під час творчого проєкту «Подорож у минуле України. Без минулого – немає майбутнього»

Під час творчого проєкту на уроках літературного читання з учнями проводилися бесіди за сюжетами прочитаних літературних творів на теми: «Який талант отримала дівчина Україна?», «Якими словами можна охарактеризувати нашу Україну?», «Що ви відчули, коли слухали легенду?», «Хто такі козаки?», «Де жили козаки?», «Як розпізнати козака?», «Які козацькі розваги вам відомі?», «Які українські обереги ми знаємо?», «Чому куц назвали

калиною?», «Без верби і калини немає України. Чому так говорять? Чим заслужили на пошану ці рослини?» тощо.

Ознайомившись із оповіданням О. Караванської «Вишиванка» з учнями проводилися евристичні бесіди на теми: «Що таке вишиванка?», «Що несуть собою вишиті символи?», «Де використовувалися вишиванки?», «Як вони дійшли до наших часів?». Діти мали змогу продивитися відеоролики про історію вишиванки, а також підготували інформаційні доповіді про особливості символів на вишиванках в різних регіонах України та пояснили, що і чому кожен із них означає.

Одними з творчих завдань-ігор для учнів стали «Відгадай, звідки вишиванка», «Знайди відповідність» (регіон України та вишиванка), а також малювання вишиванок. Крім того у застосунку *learning.app* учням було запропоновано виконати вправу на розуміння змісту українських фразеологізмів «Пригадай значення фразеологізмів. Поєднай фразеологізм та його значення» (див. Додаток Д).

Серед найулюбленіших творчих проєктів на уроках літературного читання став проєкт «Космічна подорож», під час якого учні переглянули мультфільм «Булька у космосі», виконували інтерактивні вправи в онлайн-застосунку *learning.app* «Я маленький космонавт» тощо.

За сюжетом прочитаного оповідання О. Чакліна «Малюк» учням було запропоновано створити власний «космічний квест», який передбачав поділ класу на дві великі команди по 10 осіб, які готували питання по сюжету літературного тексту, а також знайшли цікаві факти про космос та організували мінівікторину, де пропонувалися різні незвичайні факти про космос та космічні тіла, їх зачитували іншій команді, а її учасникам треба було вгадати «Правда чи Ні». Якщо правда, то учням давалася фішка, а якщо відповідь неправильна – пропонувалося скласти цікаву історію або казку, використовуючи цей факт як неправдивий. Наприклад, неправдивим став факт, що всі небесні тіла в космосі вміють стрибати кілометровими стрибками. Учні вигадали смішну казку «Стрибуча планета».

Наприкінці творчого проєкту за сприяння батьків було організовано майстер-клас з малювання космічних планет у техніці флюїд-арт (рис. 2.14).

*Рис. 2.14. Майстер-клас «Космічні планети»
у техніці флюїд-арт у 3-А класі*

Таким чином, на формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи було розроблено експериментальну систему роботи з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів засобом творчих проєктів на уроках літературного читання, реалізація якої здійснювалася з учнями ЕГ та передбачала розробку та проведення 7 творчих проєктів на уроках літературного читання.

2.3. Результати експериментального дослідження

Цей підрозділ присвячено аналізу змісту контрольного етапу дослідно-експериментальної роботи, метою якого стала перевірка ефективності та доцільності впровадження запропонованої системи роботи з розвитку зв'язного мовлення молодших школярів засобом творчих проєктів на уроках літературного читання.

Завдання етапу:

- 1) провести повторну (контрольну) діагностику стану розвитку зв'язного мовлення в учнів контрольної (3-Б клас) та експериментальної (3-А

- клас) груп за методиками, які використовувалися в межах констатувального етапу дослідження;
- 2) провести аналіз та інтерпретацію отриманих результатів контрольної діагностики;
 - 3) порівняти отримані результати проведеного експериментального дослідження;
 - 4) визначити вплив організації та проведення творчих проєктів на уроках літературного читання на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів.

Термін проведення контрольного етапу: травень 2023 р.

На рис. 2.15-2.16 та у табл. 2.4 представлені результати проведеної діагностики щодо визначення когнітивного критерію розвитку зв'язного мовлення в учнів, які навчалися в ЕГ та КГ (методика І. Смирнової), на контрольному етапі.

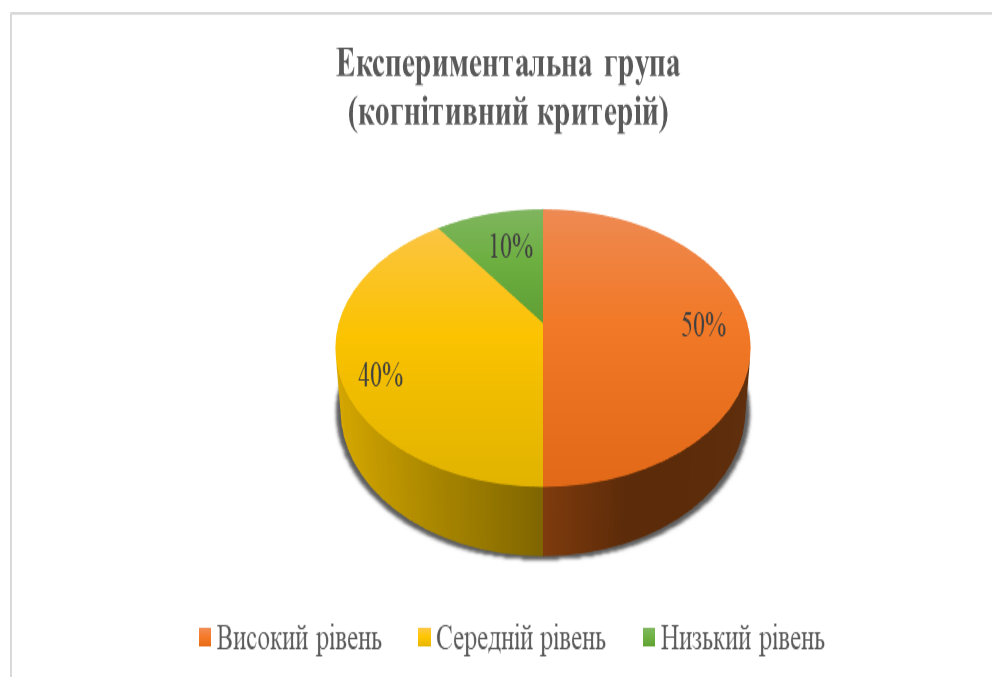

Рис. 2.15. Рівень розвитку зв'язного мовлення учнів ЕГ за методикою І.Смирнової (когнітивний критерій) на контрольному етапі

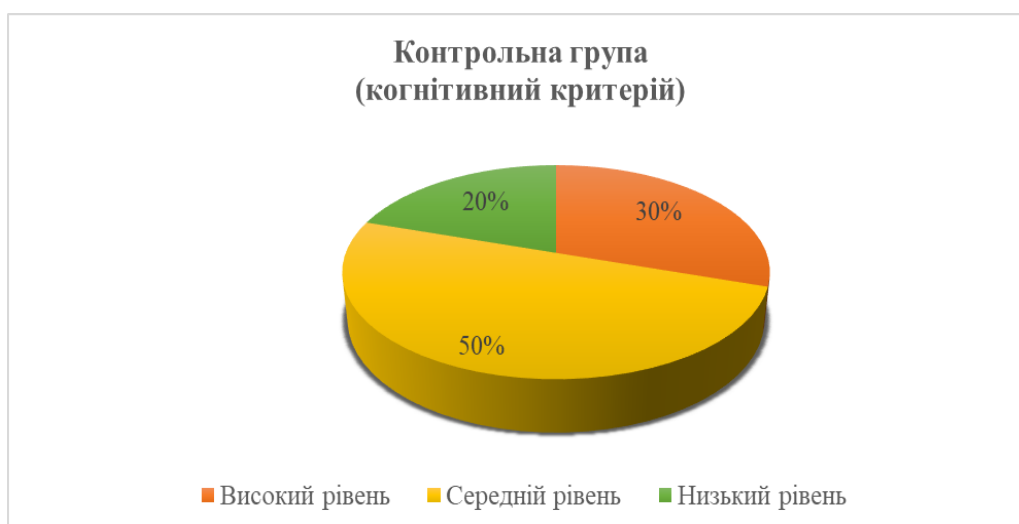

Рис. 2.16. Рівень розвитку зв'язного мовлення в учнів КГ за методикою І.Смирнової (когнітивний критерій) на контрольному етапі

Відповідно до показників, представлених на рис. 2.15-2.16 та у табл. 2.4, можна відзначити позитивну тенденцію до скорочення в ЕГ низького рівня лексичного розвитку молодших школярів з 40% респондентів на констатувальному етапі до 10% респондентів (2 особи) на контрольному. Серед учнів КГ також відзначається незначне скорочення показників (-10%) цього рівня, склавши на контрольному етапі 20% респондентів (4 особи).

Таблиця 2.4

Показники сформованості когнітивного критерію розвитку зв'язного мовлення молодших школярів ЕГ та КГ на контрольному етапі

Рівні розвитку зв'язного мовлення (когнітивний критерій)	Експериментальна група (3-А клас)					Контрольна група (3-Б клас)				
	Констатувальний етап		Контрольний етап		(+/-) (%)	Констатувальний етап		Контрольний етап		(+/-) (%)
	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %		Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	
Високий рівень	5	25%	10	50%	+25	6	30%	6	30%	-
Середній рівень	7	35%	8	40%	+5	8	40%	10	50%	+10
Низький рівень	8	40%	2	10%	-30	6	30%	4	20%	-10

Джерело: складено автором.

В ЕГ відзначається значне зростання високого рівня сформованості когнітивного критерію розвитку зв'язного мовлення. Так, на контрольному етапі

він склав 50% респондентів (10 осіб), збільшившись на 25% порівняно із показниками констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи.

Середній рівень в обох досліджуваних групах також несуттєво зріс: в ЕГ зростання склало 5%, становлячи 40% респондентів (8 осіб), а КГ показники збільшилися на 10%, склавши 50% респондентів (10 осіб), порівняно із попереднім етапом експериментальної роботи з учнями початкової школи.

Показники стану розвитку оперативного критерію розвитку зв'язного мовлення в молодших школярів ЕГ та КГ за авторською методикою Н. Ковальнової, отримані на контрольному етапі, наведені на рис. 2.17-2.18 та у табл. 2.5.

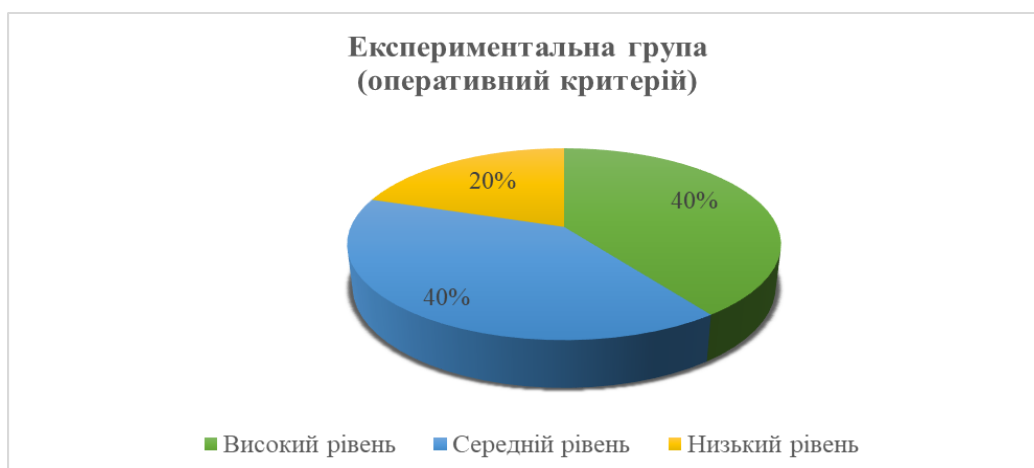

Рис. 2.17. Рівень розвитку вміння переказувати прочитаний текст в учнів ЕГ за методикою Н. Ковальнової (оперативний критерій) на контрольному етапі

Рис. 2.18. Рівень розвитку вміння переказувати прочитаний текст в учнів ЕГ за методикою Н. Ковальнової (оперативний критерій) на контрольному етапі

Показники сформованості оперативного критерію розвитку зв'язного мовлення молодших школярів ЕГ та КГ на контрольному етапі

Рівні розвитку зв'язного мовлення (оперативний критерій)	Експериментальна група (3-А клас)					Контрольна група (3-Б клас)				
	Констатувальний етап		Контрольний етап		(-) (+)	Констатувальний етап		Контрольний етап		(-) (+)
	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %		Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	
Високий рівень	3	15%	8	40%	+25	5	25%	6	30%	+5
Середній рівень	7	35%	8	40%	+5	7	35%	7	35%	–
Низький рівень	10	50%	4	20%	–30	8	40%	7	35%	–5

Джерело: складено автором.

Відповідно до показників, представлених на рис. 2.17-2.18 та табл. 2.5, слід констатувати, що в ЕГ відзначається зростання показників високого та середнього рівнів сформованості у молодших школярів зв'язного мовлення за оперативним критерієм – (+25%) та (+5%) відповідно, склавши по 40% респондентів (по 8 осіб). Діти стали більш активно виступати, використовувати емоційно забарвлену лексику під час спілкування з учителем та однокласниками, а також під час переказу прочитаних літературних творів (казок, оповідань тощо). Низький рівень в ЕГ скоротився на 30%, склавши на контрольному етапі 20%.

Серед учнів КГ відзначається незначне скорочення низького рівня сформованості оперативного критерію зв'язного мовлення: з 40% до 35%; та аналогічне зростання високого рівня – також на 5%, склавши 30% респондентів (6 осіб). Середній рівень в КГ залишився незмінним порівняно із констатувальним етапом, склавши 35% респондентів (7 осіб).

На рис. 2.19-2.20 та у табл. 2.6 представлені отримані результати проведеної діагностики експресивного критерію розвитку зв'язного мовлення в учнів початкової школи за авторською ігровою методикою Н. Ковальової «В гостях у казки» у межах контрольного етапу дослідно-експериментальної роботи.

Рис. 2.19. Рівень розвитку експресивного мовлення в учнів ЕГ за авторською ігровою методикою Н. Ковальової (експресивний критерій) на контрольному етапі

Рис. 2.20. Рівень розвитку експресивного мовлення в учнів КГ за авторською ігровою методикою Н. Ковальової (експресивний критерій) на контрольному етапі

Таблиця 2.6

Показники сформованості експресивного критерію розвитку зв'язного мовлення молодших школярів ЕГ та КГ на контрольному етапі

Рівні розвитку зв'язного мовлення (експресивний критерій)	Експериментальна група (3-А клас)					Контрольна група (3-Б клас)				
	Констатувальний етап		Контрольний етап		(-) (+)	Констатувальний етап		Контрольний етап		(-) (+)
	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %		Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	
				(%)						(%)

Високий рівень	5	25%	14	70%	+45	6	30%	6	30%	–
Середній рівень	8	40%	6	30%	–10	10	50%	13	60%	+10
Низький рівень	7	35%	–	–	–35	4	20%	2	10%	–10

Джерело: складено автором.

Виходячи з даних у табл. 2.6 та на рис. 2.19-2.20, слід зауважити про позитивну тенденцію зростання високого рівня розвитку у молодших школярів ЕГ експресивного критерію зв'язного мовлення до 70% респондентів (14 осіб), збільшившись на 45% порівняно із показниками констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи – 25% респондентів (5 осіб). В КГ високий рівень залишився незмінним та складає 30% респондентів (6 осіб).

В ЕГ відзначається скорочення середнього рівня розвитку у молодших школярів зв'язного мовлення за експресивним критерієм на 10%, склавши на контрольному етапі 30% респондентів (6 осіб), у той час, як в КГ, навпаки, показники середнього рівня мали незначну тенденцію до зростання (+10%), склавши 60% респондентів (13 осіб).

Низький рівень розвитку експресивного критерію розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів ЕГ виявлено не було, а в КГ цей показник склав 10% респондентів (2 особи), скоротившись на 10% порівняно із констатувальним етапом дослідження – 20% респондентів (4 особи).

Узагальнивши результати проведеного експериментального дослідження за трьома критеріями розвитку зв'язного мовлення (когнітивного, оперативного та експресивного), представлених на рис. 2.15–2.20, було сформовано загальні результати проведеної діагностики рівня розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів, які навчаються в ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідно-експериментальної роботи (див. рис. 2.21).

Високий рівень	4	20%	10	50%	6	30%	6	30%
Середній рівень	7	35%	6	30%	8	40%	10	50%
Низький рівень	9	45%	4	20%	6	30%	4	20%

Джерело: складено автором.

Аналізуючи дані, представлені у табл. 2.7, можна зробити висновок, що серед учнів ЕГ, де було впроваджено систему роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи засобом творчих проєктів на уроках літературного читання, відзначається суттєве зростання показників розвитку зв'язного мовлення. Так, високий рівень зріс на 30%, склавши на контрольному етапі 50% респондентів (10 осіб), середній рівень скоротився на 5%, склавши 30% респондентів (6 осіб), а низький рівень зменшився на 25% порівняно із констатувальним етапом, склавши 20% респондентів (4 особи).

Серед учнів, які навчалися в КГ за звичайною навчальною програмою, ситуація із рівнем розвитку зв'язного мовлення майже не змінилася. Так, незначні зміни були зафіксовані на середньому рівні, де показники зросли на 10% порівняно із констатувальним етапом, склавши 50% респондентів (10 осіб), а також виявлено скорочення низького рівня з 30% респондентів (6 осіб) до 20% респондентів (4 осіб).

Відтак, результати проведеної дослідно-експериментальної роботи за трьома діагностичними методиками свідчать про те, що в ЕГ виявлено позитивну динаміку розвитку зв'язного мовлення в учнів початкової школи, де було апробовано розроблені творчі проєкти на уроках літературного читання.

Висновки до розділу 2

На констатувальному етапі дослідно-експериментальної роботи нами було проведено емпіричне вивчення особливостей зв'язного мовлення молодших школярів, яке показало що в учнів, які навчаються в 3-А та 3-Б класі недостатньо розвинені компоненти зв'язного мовлення, які включають в себе здатність переказувати текст, будувати власні висловлювання в процесі спільної творчої діяльності, а також вони нерідко звертаються за допомогою до вчителя, який

надає підказки у формуванні зв'язних висловлювань, ставить навідні запитання з метою здійснення контролю за ходом виконання завдання учнями.

У межах формувального етапу експерименту нами було розроблено та впроваджено під час уроків літературного читання систему творчих проєктів з метою підвищення рівня розвитку зв'язного мовлення (7 одиниць).

Реалізація проєктної діяльності сприяла формуванню мовленнєвих умінь лексичного рівня (уміння пояснювати значення слів, вміння лексично обґрунтовано поєднувати слова при складанні словосполучень). У процесі виконання проєктів щодо складання казки, а також оформлення міні-словника, виконання завдань навчального проєкту відбувалося формування навичок грамотного оформлення писемного мовлення. Формування мовних умінь викладати свою думку доступно, логічно та послідовно, так щоб була зрозуміла основна думка розповіді, відбувалося внаслідок участі школярів у проєктній діяльності під час уроків літературного читання.

Результати контрольної діагностики сформованості зв'язного мовлення в учнів третього класу показали, що відсоток з високим і середнім рівнем сформованості зв'язного мовлення в експериментальній групі збільшився у середньому на 17,5%.

Отже, висунута нами гіпотеза доведена: розвиток зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку засобами творчих проєктів буде відбуватися більш ефективно за умов:

- 1) систематичного впровадження творчих проєктів на уроках літературного читання;
- 2) створення відповідного освітнього середовища для самостійної творчої діяльності дитини;
- 3) забезпечення співпраці та співтворчості усіх учасників освітнього процесу;
- 4) використання проблемних запитань, які змушують дитину шукати відповіді, розв'язувати задачі й загадки, відповідні життєвому досвіду та рівню розвитку дитини.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження щодо особливостей використання творчих проєктів як засобу розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках літературного читання було зроблено такі теоретичні та практичні висновки:

1. Досліджено проблему розвитку зв'язного мовлення у сучасній психолого-педагогічній літературі, на основі чого сформульовано таку дефініцію поняттю «зв'язне мовлення»: це процес виразного та послідовного висловлення людиною своїх думок, ідей, інформації, а також взаємодії з іншими людьми за допомогою мови; це навичка конструктивного та зрозумілого спілкування, яка включає в себе формулювання розповідей, роз'яснень, відповідей на запитання та інші форми висловлювань.

2. Проаналізовано особливості розвитку зв'язного мовлення в учнів молодшого шкільного віку.

Аналіз сучасної літератури дав змогу визначити ключові особливості розвитку зв'язного мовлення молодших школярів, а саме: 1) розширення словникового запасу; 2) активне формування граматичних навичок; 3) розвиток навичок сприйняття мовлення; 4) формування навичок мовленнєвої продукції за допомогою використання інструментів мовлення (висловлювання власних ідей, думок, побудова послідовних розповідей/історій тощо); 5) інтенсивний розвиток комунікативних навичок; 6) формування мовленнєвої культури; 7) розвиток креативності та творчих здібностей тощо.

3. На основі аналізу сучасної психолого-педагогічної та методичної літератури, а також провідного вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду щодо використання методу творчих проєктів з метою розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи було визначено роль творчих проєктів як засобу розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Встановлено, що творча проєктна діяльність, заснована на принципах інтегративності, контекстності, проблемності та діалогічності, є ефективним засобом формування

у молодших школярів зв'язного мовлення, оскільки сприяє розвитку комунікативних навичок в процесі взаємодії з іншими дітьми та вчителем, пробудженню інтересу до художньо-творчої діяльності (під час розробки та реалізації творчих ідей за допомогою засобів образотворення, музики, фото тощо), формуванню різних уявлень про навколишній світ, культуру спілкування, розвитку творчих здібностей та фантазії тощо.

4. Проаналізовано рівень сформованості зв'язного мовлення в учнів 3 класу та виявлено, що в учнів, які навчаються в 3-А та 3-Б класі гімназії №2 м. Новомосковська Дніпропетровської області недостатньо розвинені такі компоненти зв'язного мовлення, які включають в себе використання комунікативних навичок у процесі організації спільної творчої діяльності, а також відзначаються труднощі в побудові монологічних висловлювань, під час переказу прочитаного літературного твору, тому вони нерідко звертаються за допомогою до вчителя, а останній здійснює контроль за ходом виконання завдання учнями.

5. Розроблено та експериментально перевірено ефективність методики експериментальної роботи з розвитку зв'язного мовлення засобом творчих проєктів на уроках літературного читання на формувальному етапі дослідно-експериментальної роботи, в рамках якої було розроблено та реалізовано 7 творчих проєктів на теми: «У світі комах та жуків», «Бюро добрих справ», «В гостях у Дусі та Поросятка Гава», «Іван Франко – крутий хлопець!», «Годівничка для синички», «Космічна подорож», «Подорож у минуле України. Без минулого – немає майбутнього», під час яких використовувалися проблемні запитання, інтерактивні засоби навчання, творча продуктивна діяльність, дидактичні ігри та вправи тощо.

6. Проаналізовано отримані результати дослідно-експериментальної роботи у межах контрольного етапу дослідження та встановлено, що реалізація проєктної діяльності сприяла формуванню мовленнєвих умінь (уміння пояснювати значення переносних слів, крилатих фраз та фразеологізмів, які зустрічаються в літературних творах, вміння переказувати текст). У процесі

виконання творчих проєктів щодо складання казки, а також оформлення міні-словника, виконання завдань навчального проєкту відбувалося формування навичок грамотного оформлення писемного мовлення. Учні стали логічно та послідовно будувати власні висловлювання, здійснювати казкотворення, у них покращилася динаміка використання експресивного мовлення та збагатився активний словник.

Результати контрольної діагностики сформованості зв'язного мовлення в учнів третього класу показали, що відсоток з високим і середнім рівнем сформованості зв'язного мовлення в експериментальній групі збільшився у середньому на 17,5%, що дає нам підстави стверджувати про доведеність висунутої нами гіпотези.

Перспективним вважаємо дослідження особливостей організації творчих проєктів, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів, у межах формування міжпредметних зв'язків, зокрема літературного читання, інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та «Мистецтва».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічний тлумачний словник. 2023. URL: <https://sum.in.ua> (дата звернення: 07.05.2023).
2. Александрюк С.В. Проектна діяльність у початковій школі. Досвід роботи. *Онлайн-портал «Всеосвіта»*. 2020. URL: <https://naurok.com.ua/opis-dosvidu-roboti-na-temu-proektna-diyalnist-u-pochatkovih-klasih-122014.html> (дата звернення: 08.02.2023 р.).
3. Алексєєв В. Проекти в початковій школі. *Початкова освіта*. 2018. № 17. С. 39-43.
4. Алексєєв В. Плануємо проєкт : як спланувати, де прописати, хто і за що відповідальний. *Початкова освіта*. 2019. № 6. С. 8-13.
5. Амфт Д. Як полюбити павучка? / пер. з нім. Т. Чепурної; іл. М. Матос. Київ: Час майстрів, 2018. 104 с.
6. Андрієвська В. М. Формування метапредметних умінь молодших школярів на основі дисциплін мовознавчого циклу засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти : зб. наук. праць. Слов'янськ : ДВНЗ «ДДПУ», 2017. № 5, ч. 2. С. 234–245.
7. Андрієвська В. М. Проєкт як засіб реалізації STEAM-освіти у початковій школі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород : УжНУ «Говерла», 2017. Вип.2(41). С. 11–14.
8. Андрієвська В. М. Використання ІКТ у навчальному процесі початкової школи у векторі запровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія : Педагогіка. 2018. №4 (7). URL: http://am.eor.by/images/adapt/Vol.4ped7/18ped4_7andriievvska.pdf.

9. Андрієвська В. М., Білоусова Л. І. Реалізація міжпредметного проєкту в початковій школі. Нові технології навчання: зб. наук. праць. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2018. Вип. 91. С. 99–111.
10. Андрієвська В. М. Принципи підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій. Проблеми освіти : зб. наук. праць. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2018. Вип. 89. С. 6–19.
11. Андросович К. Проектна діяльність у сучасному навчальному закладі. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Серія «Педагогіка». 2019. С. 23–30.
12. Бабаян Ю.О. Тенденції оновлення змісту початкової освіти в сучасній Україні. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Вип. 28 (1-2020). Київ : Міленіум, 2020. С. 108-116.
13. Бадер В. І. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів: навчальний посібник. Київ: ІЗМН. 2019. 92 с.
14. Баранова В. В. Сутність феномена «зв'язне мовлення»: генеза його становлення. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. Одеса. ПНПУ ім. К.Д. Ушинського. № 9-10. 2012. С. 56-61.
15. Барклем Дж. Ожиновий живопліт. Зимова історія / пер. з англ. О. Орлової. Харків: Читаріум, 2021. 32 с.
16. Баумгарт К. Різдвяна зіронька Лаури / пер. з нім. Р. Матієва. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 32 с.
17. Беднарек Ю. Дуся і Поросятко Гав. Перший день у садочку / пер. з польського; ред. Х. Содомора. Харків: Вид-во «Урбіно», 2020. 66 с.
18. Бех І.Д. Виховання особистості: навчальний посібник / 7-е вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 2018. 848 с.
19. Білявська Т.М. Методика навчання української мови: практикум. Миколаїв: СПД Румянцева, 2020. 180 с.

20. Білявська Т.М. Формування мовної компетентності майбутніх учителів початкової школи (лексичний рівень). *Інноваційна педагогіка*. 2019. Випуск 13. Т. 1. С. 17–20.
21. Богданець-Білоskalенко Н. Літературне читання. Уроки. / Н. Богданець- Білоskalенко, С.Романюк. Київ: Вид. дім «Перше вересня», 2017. 136с.
22. Богданець-Білоskalенко Н., Шумейко Н. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Частина 2. Київ: Грамота, 2020. 160 с.
23. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Розвиток мовлення дітей п'ятого року життя. Київ: Генеза, 2017. 184 с.
24. Бондар М. Інноваційні педагогічні технології. Сучасний погляд. Харків: Вид-во «Ранок», 2021. 120 с.
25. Бондаренко Н. В. Ситуаційні вправи на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 2. С. 2-7.
26. Булгакова Г. Чарівна книжка про какашки / іл. Ю. Гречук. Харків: Видавництво «Ранок», 2021. 36 с.
27. Бурлака С.М. Формування життєвих компетентностей молодших школярів засобами технології розвитку критичного мислення та проєктної діяльності. Х.: Основа, 2018. 109 с.
28. Буяк Р.Р. Навчаємо граючи. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 25. С. 26–28.
29. Варварук М.М. Лінгводидактичні засади формування діалогічної компетентності учнів початкової школи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 3. С. 37–41.
30. Варварук М.М. Український фольклор як засіб формування діалогічної компетентності учнів початкової школи. *Науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2019. Вип. 17. С. 71–74.

31. Варварук М.М. Формування готовності майбутніх педагогів до навчання діалогічного мовлення молодших школярів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Випуск 70. С.34-37.

32. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

33. Вашуленко О.В. Мовленнєвий розвиток молодших школярів на уроках літературного читання. 2019. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233898819.pdf> (дата звернення: 01.06.2023).

34. Вашуленко О.В. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

35. Вашуленко О. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів на уроках літературного читання. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 20–24.

36. Вашуленко О.В. Формування у молодших школярів умінь створювати власні висловлювання на уроках літературного читання: методичні рекомендації. Київ: Педагогічна думка, 2020. 71 с.

37. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів /за ред. В.Т. Бусела. Київ: Перун, 2018. 1800 с.

38. Волкова Н.П. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Академія, 2016. 616 с.

39. Воротникова І.П., Якубов С.В. Упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 140 с.

40. Гавінська Т.М. Ігри на уроках англійської мови як засіб формування комунікативної компетенції школярів. Методичний посібник. Віньковець: Слобідко-Охрімовецький НВК, 2015. 67 с.

41. Гавриш Н., Ліннік О. Дитячий садок – початкова школа: перезавантаження?! *Дошкільне виховання*. 2019. № 9. С. 3–9.
42. Галаєвська Л.В. Діалогічна компетентність: проблеми і перспективи. *Українська мова і література в школі*. 2016. №1. С. 20–24.
43. Дегтярьова Н.Г. Метод проєктів як засіб оптимізації процесу навчання в початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 9. С. 2–10.
44. Десятник К., Вілюра Ю. Розвиток педагогічної творчості вчителя початкової школи у професійній діяльності. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер. Педагогічні науки*. 2019. № 2(386). С. 39–45.
45. Дзямулич Н., Дмитренко Н. Комунікативно-ситуативні вправи в системі розвитку діалогічного мовлення молодших школярів. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. Вип. 8 (2). С. 124–133.
46. Дослідницькі та творчі проєкти учнів України. Онлайн-платформа «Обучонок». 2022. URL: <https://obuchonok.com.ua/pochatkova-shkola> (дата звернення: 15.02.2023).
47. Дрожжина Т.В. Проєктування та проведення уроку в початкових класах на засадах компетентнісного (діяльнісного) підходу. Харків: Основа, 2014. 127 с.
48. Дубяга С.М. Педагогічні технології в початковій школі: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта». Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 160 с.
49. Зиммельдінова А., Філь Г. Діалог як форма усного мовлення учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2014. № 3. С. 37–39.
50. Іван Франко цікаві факти дитинства, життя та біографії // Довідник цікавих фактів та корисних знань. 2020. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=o1NhHfIkWvI> (дата звернення: 07.08.2023 р.).

51. Іщенко О.Л. Українська мова та читання: підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Частина 1 / О.Л. Іщенко, А.Ю. Іщенко. Київ: Літера ЛТД, 2020. 112 с.
52. Карпюк І. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів засобами діалогічного мовлення. *Студентський науковий вісник Тернопільського державного педагогічного університету*. 2020. № 45. С.159-161.
53. Колеснік Ю. Взаємодія, саморозвиток, проектування: нетрадиційні форми навчання, які себе виправдовують. *Початкова освіта*. 2017. № 24. С. 13-19.
54. Король Г.А., Козак Л.В. Проектна діяльність як чинник пізнавального розвитку дітей. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Випуск 18. Т. 3. С. 169–174.
55. Куркуріна Л., Сергієнко А. Створення інноваційного освітнього середовища в умовах НУШ через упровадження проектних технологій. *Директор школи*. 2019 . № 11. С. 77-85
56. Кутурженко Т. Проектне освітнє середовище. *Початкова освіта*. 2017. № 10. С. 9-12.
57. Лінкевич С.Б. Ігрові технології та інновації в умовах реалізації Нової української школи. 2019. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/08/6_%D0%9B%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%A1.%D0%91..pdf (дата звернення: 01.06.2023).
58. Лозинська С., Проц М. Дидактичні особливості формування життєво-важливих компетентностей дитини засобами проектної діяльності у дошкільному та молодшому шкільному віці. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». 2020. Том 3. № 29. С. 152–157.
59. Максименко Н. Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності в учнів початкової школи на уроках української мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2015. №51. С. 487–492.

60. Максимчук Л. Метод проєктів - метод проблем. Зі школи навчання - у школу життя. *Початкова освіта*. 2017. № 10. С. 4-8
61. Марченко Т. Проєктна діяльність як засіб формування компетентностей в учнів початкової школи. *Початкова школа*. 2017. № 7. С. 44-46.
62. Макушенко В. Розвиток мовлення та мислення: ігрові заняття для учнів початкової школи. *Початкова освіта*. 2015. № 7. С. 16–37.
63. Марко М.М. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності: дис. ... к.пед.н. за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Мукачєво, 2018. 272 с.
64. Марковська М. Досліджувати, не виходячи з дому. 29 онлайн-музеїв, аби урізноманітнити уроки. *Старт Освіта*. 2022. URL: <https://nus.org.ua/articles/doslidzhuvaty-ne-vyhodyachy-z-domu-29-onlajn-muzeyiv-aby-uriznomanitnyty-uroky/> (дата звернення: 04.06.2023).
65. Мартіна О. Діалогічне мовлення як засіб формування комунікативної компетентності учнів початкових класів. *Збірник наукових праць*. Випуск 27. 2019. № 2–2019. С. 375–380.
66. Мачинська Н., Оприск М. Теоретичні аспекти використання ігрових технологій на уроках в початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 229-232.
67. Мелешко Л.В. Дидактична гра як засіб формування мовленнєвої компетентності учнів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2017. №2. С. 113–118.
68. Мовна особистість в освітньому просторі: монографія / за заг. ред. І. Д. Пасічника; редкол. О. А. Вісич, Х. М. Карповець, З. В. Столяр. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 270 с.
69. Муковіз О.П. Основи дистанційного навчання у початковій освіті: навчально-методичний посібник. Умань: Візаві, 2018. 128 с.

70. Педагогічний енциклопедичний словник. 2023. URL: http://ni.biz.ua/5/5_3/5_34526_pedagogicheskiy-entsiklopedicheskiy-slovar.html (дата звернення: 07.06.2023).

71. Петрик О.В. Методичні аспекти розвитку діалогічного мовлення молодших школярів. Реформування, модернізація і парадигми. *Електронний журнал УжНПУ*. 2019. Випуск 5. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp5/petrik.pdf (дата звернення: 01.06.2023).

72. Підлужна Г.В. Компетентніший підхід до розвитку комунікативних умінь першокласників. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі: збірник наукових праць*. Житомир, 2015. С. 85–89.

73. Пономарьова К.І. Зошит з розвитку мовлення «Малюю словом»: Навчальний посібник для учнів 3 класу. Складова частина навчально-методичного комплексу з української мови до підручника «Українська мова та читання». Частина 1 / К.І. Пономарьова. Київ: УОВЦ «Оріон», 2022. 56 с.

74. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Посібник. Київ: Конві Принт, 2020. 88 с.

75. Попова Л.О. Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 2 (333). Ч. II. С. 54–61.

76. Приходько Л.А., Ройко Л.Л. Особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи із застосуванням технологій дистанційного навчання. 2021. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19555/3/royko_pruhodko.pdf (дата звернення: 01.07.2023).

77. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Офіційний вісник України*. 2018. № 19. Ст. 637.

78. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. №2145-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. Стор. 7. Ст. 2392.
79. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. *Офіційний вісник України*. 2017. №1. Стор. 84. Ст. 22.
80. Родюк Н.В., Голюк О.А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоті. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. № 3 (326). С. 64–74.
81. Рудик Л.В. Робота над текстом у процесі розвитку діалогічного мовлення учнів на уроках української мови. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2018. № 4. С. 119–123.
82. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / 4-е вид., перероб. і доп. Київ, 2017. 286 с.
83. Савченко О.Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу. *Початкова школа*. 2015. №3. С. 10–16.
84. Самойленко Н. Аксіологічний підхід до формування мовленнєвої культури здобувачів початкової освіти. *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 1, No. 5. 2022. Pp. 7–20.
85. Сиротенко В., Акритова А. Особливості формування мовленнєво-комунікативної компетентності на уроках літературного читання в 2-4 класах. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2019. Випуск 11. С. 156–167.
86. Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. (1-2 клас): Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1272. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 17.05.2023).
87. Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. (1-2 клас): Наказ Міністерства освіти і науки України

від 08 жовтня 2019 р. № 1272. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 17.05.2023).

88. Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. (3-4 клас): Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1273. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf> (дата звернення: 17.05.2023).

89. Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. (3-4 клас): Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1273. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf> (дата звернення: 17.05.2023).

90. Український педагогічний словник / за ред. С.У. Гончаренка. Київ: Либідь, 2017. 376 с.

91. Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 3, 4 класах серії «Шкільна бібліотека» / укладач, автор передмови Стус Т.В. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 192 с.

92. Цибульська С.М. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. Збірник тез Міжнародного науково-практичного симпозиуму «Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія», 23-24 серпня 2022 р. за заг. ред. З. П. Ленів. Львів, 2022. С. 353–360.

93. Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1 / М.І. Чабайовська, Н.М. Омельченко, В.В. Синільник. Тернопіль: Астон, 2020. 160 с.

94. Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2 / М.І. Чабайовська, Н.М. Омельченко, В.В. Синільник. Тернопіль: Астон, 2020. 160 с.

95. Швайка Л. Метод проектів у діяльності закладу освіти. Харків: Основа, 2010. 203 с.
96. Шевельова В.В. Методика організації ігрової діяльності в початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 4. С. 6–9.
97. Ashdown Primary School. Official web-site. 2023. URL: <https://ashdown.e-sussex.sch.uk/> (accessed on 20.08.2023).
98. Bell S. Project-based learning for the 21st century: skills for the future. The Clearing House, 2020. № 83 (2). P. 39–43.
99. Chen S. The Importance of Creative Arts in Early Childhood Education. *Early Childhood Education*. 2016. URL: <https://novakdjokovicfoundation.org/importance-creative-arts> (accessed on 20.08.2023).
100. Hirsh-Pasek K., Zosh J.M., Golinkoff R., Gray J., Robb M., & Kaufman J. Putting education in «educational» apps: Lessons from the Science of Learning. *Psychological Science in the Public Interest*. 2015. № 16. P. 3–34.
101. Menzer M. The Arts in early Childhood: Social and Emotional Benefits of Arts Participation a Literature Review and Gap-Analysis (2000-2015). California: National Endowment for the Arts, 2016. 34 p.
102. Novakovic S. Preschool Teacher's Role in the Art Activities of Early and Preschool Age Children. *Croatian Journal of Education*. Vol.17; Sp.Ed.No.1/2015. Pp. 153–163.
103. Staake J. 58 Amazing First Grade Art Projects To Inspire Creativity and Play (1st Grade). 2023. URL: <https://www.weareteachers.com/1st-grade-art-projects/> (accessed on 21.08.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Спискова кількість учнів 3-А та 3-Б класів

№ з/п	ПІБ учня 3-А класу	№ з/п	ПІБ учня 3-Б класу
1	Андрейко Гліб Андрійович	1	Бадерко Юрій Володимирович
2	Баня Дарія Максимівна	2	Білий Арсен Віджайович
3	Гагаріна Маргарита Вікторівна	3	Висоцький Данііл Віталійович
4	Демішин Олександр Сергійович	4	Гайда Матвій Григорович
5	Джаббаров Сулейман Ільгам-огли	5	Гусейн'ов Саміль Ражабович
6	Долгова Дар'я Андріївна	6	Дворниченко Амалія Федорівна
7	Захнюпа Іван Дмитрович	7	Єршов Михайло Сергійович
8	Кандаленко Матвій Максимович	8	Жадан Ліліана Олексіївна
9	Коровін Андрій Віталійович	9	Задорожна Катерина Романівна
10	Кравченко Поліна Олексіївна	10	Каргаєв Ілля Олександрович
11	Лубенець Іван Миколайович	11	Клочко Віра Дмитрівна
12	Марченко Вероніка Дмитрівна	12	Лисенко Ліана Юріївна
13	Мозжарова Марія Олександрівна	13	Моря Ілля Русланович
14	Назаренко Ангеліна Миколаївна	14	Музичка Валерія Олександрівна
15	Патлаха Поліна Дмитрівна	15	Приходько Максим Артемович
16	Пахолка Ольга Володимирівна	16	Семеренко Богуслав Іванович
17	Резнік Вероніка Андріївна	17	Третьякова Анна Андріївна
18	Резнік Макар Антонович	18	Федорусь Аліса Віталіївна
19	Теренін Данило Антонович	19	Хурсік Марія Євгенівна
20	Чуб Марія Олександрівна	20	Чуб Тимофій Олександрович

Додаток Б
Методика
діагностики мовленнєвого розвитку дитини молодшого шкільного віку
(І. Смирнова)

Мета: визначення рівня мовленнєвого розвитку у молодших школярів; сформованості їх словникового запасу та здатності будувати розповіді за поданими словами.

Учень читає фрагмент з літературного твору декілька разів.

Після цього вчитель просить переказати текст та пояснити значення окремих слів та виразів, наприклад: «Потріпувати вушками», «канапа», «затріпотіти від втіхи» та ін.

День 1. «Малюк Коргі вчиться рахувати» (Н. Стукман)

Непосидюче маленьке цуценятко бігало по кімнаті, весело потріплюючи рудими вушками. Малюк намагався впіймати біленьку пір'їнку, яка вихопилась із подушки і злетіла під саму стелю.

– Я тебе впіймаю! – вигукнув Коргі й щосили рвонув до пір'їнки.

Але пір'їнка наче того і чекала: тільки-но цуценя підбігло до неї, знову здійнялась у повітря.

– Я зачекаю, доки вона втомиться і захоче перепочити, – мовив Коргі.

Малюк причаївся, навіть вушка притиснув до голови. Він пильно стежив за пір'їнкою і не ворухився. Хіба що хвостик від нетерпіння метлявся туди-сюди.

Пір'їнка покружляла трішки під стелею, а тоді і справді почала спускатися на канапу.

Коргі терпляче чекав. Чекав. Чекав. Аж раптом...

– Пчих! – несподівано чхнув малюк, бо щось залоскотало у нього в носі.

Пір'їнка швидко здійнялась у повітря і заховалася за шафою.

– Коргі, вже час спати, – сказала мама, вмощуючи пухку подушку на ліжечку. – Усі давно вже дивляться кольорові сни. Позбирай свої іграшки в кошик і лягай у ліжко.

Коргі із сумом дивився на шафу.

– Але я не можу лягти спати, мамо, – заперечив малюк. – Я сьогодні навчився рахувати до десяти! Тож мені треба щось порахувати, аби не забути. Ось я тобі зараз покажу.

Він підбіг до ліжечка й оббіг його декілька разів.

– ОДНЕ ліжечко! – скрикнув Коргі, і його вушка затріпотіли від втіхи. Мама всміхнулась.

– Правильно. А далі?

Коргі підбіг до столу і весело застрибав біля стільчиків.

– ДВА стільчики! Один і два!

Мама поцілувала цуценятко в носик.

– Правильно. А далі?

Коргі став на задні лапки й потягнувся до столу.

– ТРИ тарілки на столі! Один тарілка, дві тарілки, три тарілки!

– Молодець, синку. А далі?

Малий оглянув кімнату і швидко підбіг до дверей.

– ЧОТИРИ капці. Один, два, три і чотири! Мамо, їх чотири.

Мама раділа.

– Правильно. А що йде далі?

Коргі глянув на підвіконня і радісно дзявкнув.

– П'ЯТЬ горщиків із квітами! Один, два, три, чотири і п'ять!

Мама подивилася на підвіконня і впевнилась, що горщиків п'ять.

– Їх справді п'ять.

Коргі сподобалась нова гра. А що ж далі? Він оглянув кімнату, але ніяк не міг знайти, що ж порахувати.

– А скільки книжечок на полиці? – підказала мама.

– ШІСТЬ! – вигукнув Коргі. – Одна книжечка. Дві. Три. Чотири. П'ять.

Шість. Шість книжечок, мамо!

Цуценя застрибало на місці.

– А ще я можу високо стрибати. Дивись, мам! Один. Два. Три. Чотири.

П'ять. Шість. СІМ! Я підстрибнув сім разів!

Мама всміхнулась

– Молодець.

Коргі підбіг до виходу і відчинив двері. А скільки в нас сходинок?

– Одна сходинок. Дві. Три. Чотири. П'ять. Шість. Сім. ВІСІМ! У нас вісім сходинок!

На вулиці було темно, а на небі світив місяць. А ще було багато-багато зірок. Ними було всіяне все небо.

– Мамо, а можна я порахую зірки? Я тепер вмію рахувати до десяти! Ось дивись. Одна зірка. Дві. Три. Чотири. П'ять. Шість. Сім. Вісім. Дев'ять. Ой!

Коргі розгубився. Зірочок на небі було дуже багато, а він вмів рахувати лише до десяти. А ще зірочки були далеко, тож малюк не знав, які вже порахував, а які – ні.

– Мабуть, треба порахувати щось інше, бо зірочок надто багато, – пробуркотіло цуценя й повернулося додому.

Але що порахувати?

– Придумав! – зрадів Коргі і побіг рахувати іграшки.

Щоб не порахувати якусь іграшку двічі, він вирішив складати їх у кошик, як вчила мама. Тоді він точно порахує усі!

– Одна іграшка. Дві. Три. Чотири. П'ять. Шість. Сім. Вісім. Дев'ять. Десять!

Усі іграшки були в кошику. Мама ніжно поцілувала Коргі.

– Ох, і нелегка ж це справа – рахувати до десяти! – сонно пробубонів малюк і міцно заснув біля кошика поряд із матусею.

Додаток В

Методика вивчення вміння молодших школярів переказувати текст

Мета: визначення стану сформованості вміння молодшого школяра переказувати текст; вміння за поданими словами створювати зв'язні висловлювання.

Кішку звали Рудиком. Не Маркізою, не Принцесою. Народилася вона такою розбишакою, що всі були певні: це рудий хлопчисько. І назвали Рудиком. А коли дізналися, що це дівчинка, до імені всі вже звикли.

Родина, яка мешкала в жовтому будинку, звертала на кішку увагу лише тоді, коли та щось накоїть.

Ось і сьогодні вони скаржилися на неї одне одному.

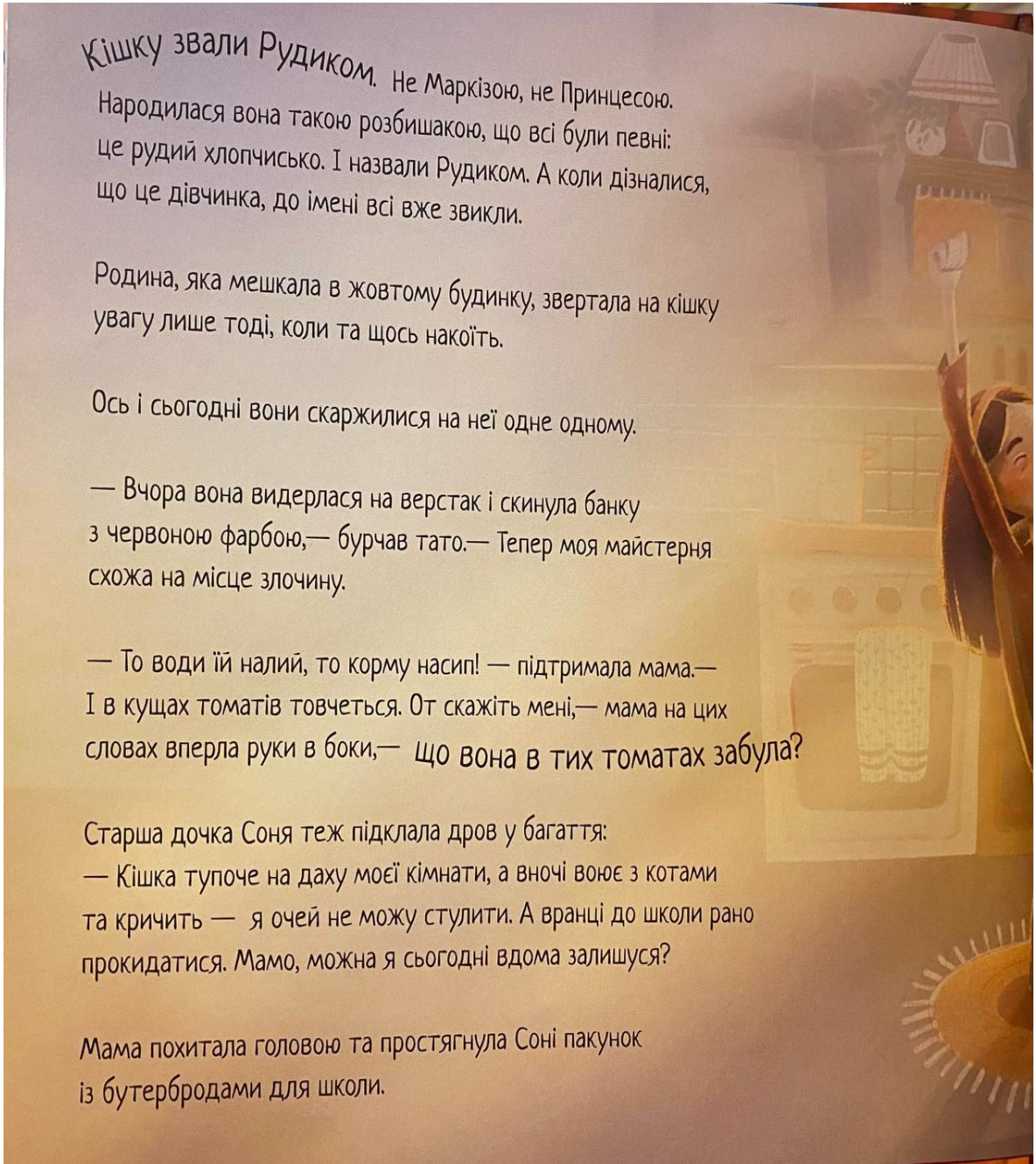
— Вчора вона видерлася на верстак і скинула банку з червоною фарбою,— бурчав тато.— Тепер моя майстерня схожа на місце злочину.

— То води їй налий, то корму насип! — підтримала мама.— І в кущах томатів товчеться. От скажіть мені,— мама на цих словах вперла руки в боки,— що вона в тих томатах забула?

Старша дочка Соня теж підклала дров у багаття:

— Кішка тупоче на даху моєї кімнати, а вночі воєє з котами та кричить — я очей не можу стулити. А вранці до школи рано прокидатися. Мамо, можна я сьогодні вдома залишуся?

Мама похитала головою та простягнула Соні пакунок із бутербродами для школи.

Поясніть значення слів «багаття», «корм», «розбишака», «майстерня», «вперла руки в боки».

Доберіть до них прикметники та складіть цікаві розповіді.

Додаток Г

Ігрова методика «В гостях у казки» (авторська розробка)

Мета: визначити навички молодших школярів використовувати у мовленні зачини та кінцівки народних казок, скласти розповіді.

Форма проведення: індивідуальна, групова (фронтальна).

Любі учні! Зараз ми з вами пригадаємо наші улюблені казки та їх головних героїв. Для цього я пропоную вам цікаву гру: «В гостях у казки». Вона складається з двох завдань, які вам слід буде виконати.

Завдання №1. «Продовжи казку...»

Зараз я буду зачитувати вам початок фрази із народних казок (сталі мовні обороти), а вам потрібно буде продовжити казку або розповісти на свій лад.

- «Жили-були...» («дід та баба»);
- «У деякому царстві...» («у деякій державі»);
- «Стали жити – поживати...» («І добра наживати»);
- «От вам казка...» («А мені бубликів в'язка»);
- «Тут і казки кінець...» («А хто слухав – молодець»);
- «Хто не вірить...» («Нехай перевірить»).

Завдання № 2. «Емоції героя казки»

1) дітям пропонується вимовити фразу «У Івасика-Телесика з'явилась собака» з різною інтонацією (радісно, сумно, злякано, сердито, здивовано);

2) скласти речення із заданим словом (добрий, поганий, смачний, несмачний, кислий, цікавий, нудний), використовуючи сюжетну лінію українських народних казок;

3) підібрати синоніми/антоніми до емоційно забарвлених слів;

4) скласти речення із заданим емоційно забарвленим словом;

5) скласти розповідь за серією сюжетних малюнків за мотивами української народної казки;

6) переказати українську народну казку «Хитрий Півень».

Оцінка результатів обстеження

Високий рівень – 3 бали (учень правильно виконав завдання).

Середній рівень – 2 бали (учень припускався помилок під час виконання завдання).

Низький рівень – 1 бал (учень не впорався з виконанням завдання; впорався частково; відмовився від виконання завдання).

Загальна кількість балів

30–39 балів – високий рівень розвитку зв'язного мовлення молодшого школяра;

18–29 балів – середній рівень розвитку зв'язного мовлення молодшого школяра;

0–17 балів – низький рівень розвитку зв'язного мовлення молодшого школяра.

Додаток Д

Приклади завдань для учнів 3-А класу (експериментальна група) під час організації та проведення творчих проєктів на уроках літературного читання

Завдання. Пригадай значення фразеологізмів. Поєднай фразеологізм та його значення.

Значення фразеологізмів №2

пекти раків	посваритися
розбити глека	почервоніти
водити за носа	обдурювати
заяча душа	боягуз
як кіт наплакав	дуже мало
як курка лапою	неохайно

Значення фразеологізмів №3

набрати в рот води	жити без злагоди
як кішка з собакою	бути постійно разом
викинути з голови	бути нещирим
кривити душею	забути
стріляний горобець	досвідчена людина
водою не розлити	мовчати

Додаток Е

Сертифікати про апробацію результатів проведеного
магістерського дослідження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕДУМ» ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КЗ «НІКОПОЛЬСЬКИЙ ФАХОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ» ДОР»

СЕРТИФІКАТ
№ 0400/с-2023
засвідчує, що

Ковальова Наталія Анатоліївна
взяв (взяла) участь у роботі II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції
«ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ: АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР»
Кількість годин: 6 годин/0,2 кредитів ECTS

19 травня 2023р.
м. Нікополь

В.о. директора коледжу,
кандидат психологічних Наук

Наталія ШЕВЯКОВА

МОЛОДІЖНА
НАУКОВА
ЛІГА

UC08001 від 29.09.2023

СЕРТИФІКАТ УЧАСНИКА КОНФЕРЕНЦІЇ

КОВАЛЬОВА НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

ВЗЯВ(-ЛА) УЧАСТЬ У ІV ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ НАУКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

29 ВЕРЕСНЯ 2023 РІК • М. ЧЕРНІГІВ, УКРАЇНА

В рамках участі було опубліковано тези доповіді учасника

ДИРЕКТОР МОЛОДІЖНОЇ НАУКОВОЇ ЛІГИ
ГОЛОВА ОРГКОМПІТЕТУ КОНФЕРЕНЦІЇ
ІГОР КОРЕНЮК

МОЛОДІЖНА
НАУКОВА
ЛІГА

ПОДЯКА НАУКОВОМУ КЕРІВНИКУ

ПАВЛИК ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА

ЗА ПІДГОТОВКУ ЗДОБУВАЧА(ІВ) ДО УЧАСТІ У ІV ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ НАУКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

29 ВЕРЕСНЯ 2023 РІК • М. ЧЕРНІГІВ, УКРАЇНА

В рамках участі було опубліковано тези доповіді учасника(ів)

ДИРЕКТОР МОЛОДІЖНОЇ НАУКОВОЇ ЛІГИ
ГОЛОВА ОРГКОМПІТЕТУ КОНФЕРЕНЦІЇ
ІГОР КОРЕНЮК

